
A szerződés hatályáról – az európai és a magyar jogban

Szalma József*

A hatályos magyar Ptk., mint más európai Ptk., megkülönbözteti a szerződés érvényességét azaz érvénytelenségét, a hatályától, azaz hatálytalanságától. Érvénytelen szerződés főszabályként nem vált ki hatályt. Az érvénytelenségnek, az érvénytelenségi ok súlya és az ehhez mért szankció, jogkövetkezmény szerint, két alapvető változata van: az egyik a megtámadhatóság (vagy relatív semmisség), a másik a semmisség (vagy abszolút semmisség). A szerződés semmisségének oka a kényszerítő jogszabályok és a jóerkölcs megsértése. A jogügylet megtámadhatóságát az akarathibák (tévedés megtévesztés, kényszerhatás), tehát a magánérdek megsértése idézi elő. A hatálytalanság nem feltétlenül az érvénytelenség következtében áll be.

Kulcsszavak: feltétel és időhatározás, semmisség, megtámadhatóság, szerződés hatálya és hatálytalansága

Condition and effect of the legal transaction according to Hungarian and European law

In this work, the author analyzes the dissolving and suspensive conditions and time limits, as ancillary provisions of the contract (legal transaction), which make dependent the entry, cancellation or modification of the legal effect of the contract or the legal transaction from an uncertain, future circumstance not caused by the parties. On the contrary - the absolutely void contracts have no effect from the time they come into being, due to the law. The conditional contracts remain in effect from the beginning, although the effect of the will of the parties is limited. The (forbidden or impossible) conditions can also be void, and then in principle, they have no effect restrictions. In the case of relative nullity (contestability), which arises due to the lack of will (e.g. fallacy), the legal transaction loses its effect after the successful contestation on the part of the interested party, ex nunc.

Keywords: condition and timing, nullity, contestability, contract validity and invalidity

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.127>

1. Megemlékezés Eörsi Gyulára és munkásságára

Eörsi Gyula, magyar jogtudós, egyetemi tanár, akadémikus - (születési nevén Schleiffer Gyula) 1922. szeptember 9.-én született Budapesten, elhunyt ugyanott 1992 április 20.-án, - egyike volt a rendszerváltást megelőző korszak magyar

---

* Akadémikus, egyetemi tanár (emeritus), KRE ÁJK, Budapest; a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja (Újvidék).

civilisztikáját meghatározó egyéniségeinek. Alkotói munkássága kiterjedt szinte a polgári jog egészére:¹ a *dologi* jogra², a *kötelmi* jogra, ezen belül is, a *kárfelelősségi jogra*,³ részben a családi és az öröklési jogra. Fenntartása volt a *személyiségi jogok* megsértésével kapcsolatos nem vagyoni kártérítéssel szemben. Közismert a több kiadást megért, a korabeli magyar polgári jog egészét felölelő *egyetemi tankönyve*, melyet Világhy Miklóssal karöltve írt.⁴ *Összehasonlító jogi* művében⁵, Eörsi a *jogtípusokat*, *jogcsoportokat*, *jogcsaládokat* kutatta. Beleértve az akkori ún. "szocialista" és ún. "kapitalista" "jogcsaládokat".⁶ Az utóbbi vizsgálatánál, figyelemmel volt a *germán*, *frankofon*, valamint *angolszász* jogcsaládokra, ezeknek jogi jellemzőire⁷. Nemkülönben elemezte *bírói jogot*, ami a klasszikus magyar és angol jogfejlődésre, azaz jogforrási rendszerre jellemző, vagyis a törvényi jog mellett, a bírói *jogfejlesztés* kérdéseit.⁸ Elemezte a *jogintézményeket*, mint a jog nucleusát, alapegységét.⁹ Vizsgálja a klasszikus jogelméleti kérdéseket, mint a *konvergencia*¹⁰, a *jogértelmezés* és az *analógia*¹¹, a *jog megkerülése*¹², a *méltányosság*¹³, a *generálklauzulák*¹⁴. Eörsi megkülönböztette, a spontán és az oktrojált *konvergenciát*, a polgári jog jogintézményi szinten történő azonos, vagy hasonló megoldást illetően.¹⁵ Eörsi a gazdasági mércék alapján, a *jog tagozódását* vizsgálta.¹⁶ A múlt század hetvenes éveiben induló *gazdasági reformok* idején támogatta a reformokat¹⁷, melyek nagyobb önállóságot kívántak biztosítani az egyébként állami tulajdonban maradt vállalkozásoknak.¹⁸ A *nemzetközi jogalkotás* területén legjelentősebb hozzájárulása a bécsi Vételi Egyezmény (1980) volt. A *hazai jog* szemszögéből jelentős szerepe volt az 1959. évi *Polgári Törvénykönyv* elfogadását illetően. E törvénykönyv, a rendszerváltás utáni első években helytálló módosításokkal, pl. a személyiségi jogok oltalmának bevezetésével, az új Ptk. (2013) meghozataláig "tovább élt". Az addig különálló Csjt és Gt. helytálló módosításokkal,

¹ Sárközi Tamás – Vékás Lajos: *Eörsi Gyula emlékkönyv*. HVG-ORAC, Budapest, 2002; Verebics János (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018; Vékás Lajos: *Eörsi Gyula, a professzor és a jogtudós – 1922-1992, Jogtudományi Közlöny*, 2017/10., 421-430. o.

² Eörsi Gyula: A tulajdonátszállás kérdéséről, 1947; Eörsi Gyula: *A tulajdonjog fejlődése, - a kapitalizmus tulajdonjoga*, I-II, 1951.

³ Vö. pl. *A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség*, 1961; *Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében*, Budapest, 1962; *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*, Budapest, 1966, stb. c. munkáiban.

⁴ Ld. *Magyar polgári jog*, Budapest, 1962).

⁵ Ld. *Összehasonlító polgári jog*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, mely angol nyelven is megjelent, 1979-ben.

⁶ Eörsi Gyula: *Összehasonlító polgári jog*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 61-98., 106. o.

⁷ Eörsi: i.m (1975), 106-184. o., ad 131.o.-francia jog, ad 141-német jog, recepció, 175. o.

⁸ Uo. 463-532.o.

⁹ Uo. 290. o.

¹⁰ Uo. 342. skk.

¹¹ Uo. 414. o.

¹² Uo. 415. o.

¹³ Uo. 441. o.

¹⁴ Uo. 448. o.

¹⁵ Uo. 344., 353-358. o.

¹⁶ Ld., *Jog – gazdaság – jogrendszer tagozódása*, Budapest, 1977.

¹⁷ Vö. Eörsi Gyula: *A gazdaságirányítás új rendszerére áttérés jogáról*, Budapest, 1968.

¹⁸ Ld. pl. in „A szocialista polgári jog alapproblémái”, Budapest, 1965, c. munkáját.

Vékás Lajosnak, a kodifikációs főbizottság elnökének köszönhetően, a helyére, a kódexbe került. Megmutatkozott, hogy a tulajdonjog ún., személyi tulajdonra való korlátozása (mely kívülről jövő, oktrojált „megoldás” volt, a kötelmi jog forgalmi (szerződési) részét is redukálta. Az új Ptk. joggal helyezte hatályon kívül a régít, kevés rendelkezésében, főként a kötelmi jog területén, igaz, itt is jelentős elvi jellegű módosításokkal, pl. a szerződési szabadság, teljes kártérítés, sérelemdíj stb. átvette a régi Ptk. egyes szabályait.¹⁹

2. A szerződés hatályáról

2.1. Általában a szerződés hatályáról (joghatásairól). A szerződés szakaszosan jön létre, és egyes szakaszok bizonyos hatályt válthatnak ki, mely eltér a végleges és teljes szerződés hatályától, azaz nem teljesítési, hanem felelősségi hatályt (joghatást) vált ki. A szerződés létrejövetelét megelőzi a *szerződéskötési tárgyalás*.²⁰ A szerződéskötési tárgyalás nem más, mint felek közötti címzett, egyoldalú ajánlati jellegű, szerződés elemeire vonatkozó nyilatkozatok sorozata. A tárgyalás mindaddig tart, amíg a felek között a szerződés minden vagy legalább lényeges elemét illető akarategység létre nem jön. Ebben a szakaszban kétféle nyilatkozat van, az egyik az *ajánlat*, a másik az *ajánlat elfogadása*. Amennyiben az ajánlatra a címzett módosító nyilatkozatot tesz, az új ajánlatnak minősül. Az ajánlattevő ajánlatához kötött, mindaddig, amíg ajánlatának a címzett részéről történő megfontolásra szükség van, vagy amennyiben az ajánlat határidőhöz fűződik, ennek lejártáig (*ajánlati kötöttség*). Pontosabban, a jelenlevők között a címzettekkel azonnal, távollevők között a beérkezési elmélet szerint az elfogadás megküldéséhez és ajánlóhoz beérkezéséhez szükséges ideig. A szerződéskötési tárgyalás folyamán a felek kötelesek jóhiszeműen eljárni, azaz a tárgyalást komolyan, *szerződéskötési szándékkal* (animus contrahendi) kell lefolytatni. Ez nem jelenti azt, hogy a felek kötelesek a szerződést megkötni, tekintettel arra, hogy a szerződési szabadság a tárgyalási szakaszban is érvényesül. A szerződéskötési szabadság ugyanis magában foglalja többek között azt, hogy a felek megköthetik, vagy visszaléphetnek a szerződés megkötésétől. A felek tehát a tárgyalás bármelyik szakaszában elállhatnak a további tárgyalástól, ha a másik fél ajánlata nem felel meg. Az a fél, aki a szerződéskötési tárgyalásba a tárgyalás elejétől kezdve szerződéskötési szándék nélkül vesz részt, vagy aki ugyan elállt a szándékától és mégis folytatja a tárgyalást, annak ellenére, hogy a szerződés nem jött létre, felelős a másik félnek, a rosszhiszemű tárgyalásból eredő káráért (pl. utazási költségek, stb.), a culpa in contrahendo hagyományos szabályai szerint. Ilymódon már a

¹⁹ Az „átmenetet” a régi Ptk-ról az új Ptk-ra, akár a szerződés hatálya tekintetében, többek között, Gárdos Péter munkái segítették elő, melyek a régi és az új Ptk. paragrafusonkénti összehasonlítását mutatták ki.

²⁰ Ld. Szalma József, Rosszhiszemű szerződéskötési tárgyalás során beálló polgári jogi felelősség, *Magyar Jog*, 2012/10, 577-588. o; uő, (József Szalma), „Culpa in contrahendo unter Berücksichtigung der Doctrin und Rechtsprechung in Serbien”, in: Welser (Hrsg.) *Haftung aus Verschulden beim Vertragsabschluss in Zentral- und Osteuropa*, Manz'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2012, 167-204.o; uő: Felelősség a szerződésszegésért, *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica*, XXXIII (2015), 333-353. o.

tárgyalás is bizonyos szerződészerű hatályt vált ki. E felelősség azonban, jogi természetét illetően, nem minősül szerződési felelősségnek, hanem deliktualis jellegű (Savigny). Ha szerződő felek csupán a szerződés *fő elemeit* illetően (essentialia negotii) egyeztek meg, a mellékes elemeket illetően pedig nem, a szerződés létre jön, és a fő elemeket illetően kiváltja hatályát, a felek közötti kötelmi kötelezettségek létrejönnek. Ezt szakaszt *pontozatnak* nevezzük (punktáció, Punctation). Ha a felek a fennmaradó mellékes elemeket (incidentalialia negotii) illetően későbbi tárgyalások folyamán mégsem egyeztek meg, azért, hogy a pontozat teljes szerződési hatályt válthasson ki, lehetővé válik a mellékes elemek bírói közreműködés általi meghatározása. A *teljes szerződés* olyan szerződés, amely egyaránt tartalmazza az adott szerződés mind fő, mind mellékes elemeit. A pontozatos (ÖABGB, 885. par.) mely a felek között bíróilag érvényesíthető szerződési hatályt vált ki, meg kell különböztetni az *előszerződéstől* (Vorvertrag). Utóbbi, tárgyánál fogva, a feleket a jövőben egy másik szerződés megkötésére kötelezi, nem tartalmazván a jövőbeni szerződés sem fő, sem mellékes elemeit, csupán a jövőbeni *szerződés nevesítését*. Így ez a szerződés nem is válthat ki tipikus szerződési hatályt. Amennyiben az előszerződés egyik fele nem hajlandó a választott szerződés megkötésére, nem marasztalható a jövőbeni szerződés teljesítésére, s csupán rosszhiszeműsége esetén vonható kártérítési felelősségre. Ám nem tekinthető az elálló fél rosszhiszeműnek, ha arra hivatkozik, hogy az adott, nevesített szerződés a szerződés megkötésének esedékes időpontjában, többé nem felel meg elvárásainak.

A létrejött szerződés rendszerint *azonnal kiváltja hatályát*: a felek közötti kötelezettségek *nyomban esedékesek*, kivéve, ha a kötelezettségek teljesítése a felek által megszabott határidőhöz fűződik. A létrejött szerződés azonban számos oknál fogva *nem váltja ki azonnali hatályát*. A hatály beálltanak hiánya két lényeges ok-csoportra bontható: a) az egyik a felek akaratótól függ, b) a másik a törvényi jogszabályoktól. Az első csoportba tartozik az az eset, melynél a felek a már létrejött szerződés hatályának beálltát *feltételhez* vagy *időhatározáshoz* fűzték. A második csoportba tartozik a törvény „akarata” szerinti hatálykizáró, vagy hatályt halasztó esetek sora, amikor a hatály azért marad el, vagy válik kérdésessé, mert a szerződés kényszerítő jogszabály megsértése miatt *semmis* vagy jogügyleti akarathiba miatt *megtámadható*, közös nevükön, ha *érvénytelenek* (unwirksame Verträge, n., nullité, fr.), továbbá, ha a szerződési kötelem *elévült*, nemkülönben, ha *nemlétezőnek* minősül (pl. dissens - féreértés esetében). Semmisség esetében a hatály (joghatás) kezdettől fogva nem áll be. A semmis szerződés hatálya azonban részben (csonkán) beállhat, *részleges semmisség* esetében, vagyis, amikor a szerződés érvényben tartható a semmis részek megállapítása után is, valamint abban az esetben, ha az érvénytelen szerződés valamely más, érvényes szerződéssé alakul át, a felek kezdeményezésére és bírói segédlettel (konverzió).²¹

²¹V. ö: Philippe Simler, *La nullité partielle des actes juridiques* (préface Alex Weil), Librairie générale de droit et de jurisprudence, R. Picon et R. Durand –Auzias, Paris, 1969, a részleges semmisség érintheti a túlméretezett ár csökkentését, pl. a felént túli sérelem esetében, 271.o., vagy annak a szerződési rendelkezésnek a megsemmisítését mely kényszerhatásra jött létre, 286. o.; érintheti azonban valamely szerződési klauzula redukcióját (megsemmisítését), pl. a végrendeletben (indokolatlanul, jogellenesen)

Formahiányos semmis szerződés hatálya rendszerint akkor is fenntartható, ha a felek kölcsönösen teljesítettek.²² A *formális szerződések* csak akkor váltanak ki hatályt, ha a felek jogügyleti akaratukat a törvény által előírt alaki kellékbe foglalják, legalább a szerződés lényeges elemeit illetően (forma dat esse rei). Az új Ptk. rendelkezései a forma tekintetében hiányosak, átadván a külön törvényi szabályozásnak (közjegyzői törvény). Utóbbi több módosítás érte, ami nem tett „jót” a jobbiztonságnak. A hagyományos formális szerződésekre vonatkozó szabályok a Ptk.-ra és nem a külön törvényre tartoznak. Nem tűnik elegendőnek az, hogy a Ptk. egyébként teljesen elfogadhatóan, meghirdeti a konszenzualizmus elvét, mint főszabályt, és a formalitás elvét, mint kivételt. A hagyományos (európai) doktrína értelmében (pl. Werner Flume),²³ meg kell különböztetni azt a formát, amely a törvény alapján kötelező, attól a formától, amit az adott szerződésre nézve a felek előszerződésükben a főszerződésre nézve, kötelzőnek tartják. Ilyenkor felmerül a kérdés, hogy mikor jött létre a szerződés. A válasz az, hogy amennyiben adott szerződés formátlan, a szerződés a lényeges elemekről szóló egyszerű (szóbeli) akaratmegegyezés időpontjában jön létre, az ezt követően történő formába iktatás (pl. teljes bizonyítási erejű formába helyezés) jelentősége a bizonyítást segíti elő, pl. nem vitathatók a formába helyezett elemek. Ha a felek a mellékes kikötéseket is az adott formába iktatták, a formális szerződés teljes. A szerződés kötelező formáját tehát nemcsak a törvény írhatja elő, hanem a felek is, előszerződésükkel, egymástól elvben nem különböző jogkövetkezményekkel. A különbség csupán abban van, hogy a szerződéses forma esetében a konszenzualitás térfélen, legalábbis a külföldi doktrína értelmében, a szerződés tartalma függhet a szóbeli megegyezés tartalmától is. A magyar jogban azonban, figyelemmel a közjegyzői formára vonatkozó rendelkezésekre, a formátlan szerződés közjegyzői formába helyezése, úgy tűnik, abszolút, tehát más tartalomra vonatkozó bizonyítékot kizáró bizonyítékként szerepel, a szóbeli megegyezés tartalmát „törölve”. A formaköteles szerződéseknel a felek szerződésüket csak a kötelező formába iktatott akaratmegegyezésükkel módosíthatják. Amennyiben a törvény az adott szerződésre nézve nem írt elő kötelező alaki kelléket, a szerződés a felek egyszerű, formátlan, szóbeli akaratmegegyezéssel hozták létre (solo consensu). Ha a szerződés formális, akkor az ajánlatot és az elfogadási nyilatkozatot is a megfelelő formában kell megadni, különben érvénytelenek. A nemformális szerződés megköthető *ráutaló* (konkludens) magatartással. Ez elsősorban az elfogadás egyik módja, a kifejezett nyilatkozat helyett. Az ajánlat főszabályként csak kifejezett akaratnyilatkozattal tehető meg, annál inkább, mert az ajánlatnak tartalmaznia kell a szerződés fő elemeit. Az elfogadás azonban konszenzuális szerződés esetén történhet konkludens uton is. Az *árjegyzékek* megküldése rendszerint nem jelent ajánlatot, hanem csupán az *ajánlattételre való felhívást*. Az ajánlattétel utáni „hallgatás” nem jelent elfogadást.

---

kivételezett öröklési sorrend tekintetében, 294. o.; vonatkozhat a jogellenes felelősségkizáró klauzulákra, 297.o. A részleges semmisségre vonatkozó elméletekről, ld. uő. 309-353. o.

²² A szabály a svájci Kt.-ből, - 1811, 1911 - ered, a hatályos magyar Ptk. is elfogadja.

²³ Ld. pl. Werner Flume, *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*. 2. kiadás, Berlin, Heidelberg, New York, Springer Verlag, II. kötet, Das Rechtsgeschäft, 1965; uő, Rechtsgeschäft und Privatautonomie, *Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Deutsche Juristentage*, I. kötet, 1960.

Ha a felek *jelenlevők*, az ajánlatra a címzettnek azonnal, vagy az ajánlatban előírányzott határidőn belül kell válaszolnia. *Távollevők* (akik nincsenek egy helyiségben, közvetlen elektronikus, vagy egyéb olyan kommunikációs kapcsolatban, mely lehetővé teszi a másik fél nyilatkozatával kapcsolatos közvetlen reagálást), közötti szerződés esetében a szerződés megkötése és ezáltal hatálya tekintetében hagyományosan négy elmélet ismeretes. Az első, ún. egyetértési elmélet szerint, a szerződés akkor jött létre, amikor a címzett elfogadta az ajánlatot. A második, küldési elmélet (mail box theorie) szerint, a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánlott elküldte az ajánlat elfogadásáról szóló nyilatkozatát. A harmadik, (beérkezési) elmélet szerint a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánlat elfogadása beérkezett a címzethez. A negyedik (megismerési) elmélet szerint, a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánló megismerte a címzettnek az ajánlat elfogadásáról szóló nyilatkozatát. A legtöbb európai Ptk., így a magyar Ptk. is, a beérkezési elméletet fogadja el.

A *nemlétező szerződésnek* több válfaja van. Az első szerint a szerződés megkötése során hiányzik a szerződéskötési akarat (animus contrahendi); a második szerint hiányzanak a szerződés létrejövetelének feltételei, pl. cselekvőképesség, tárgy, tartalom; a harmadik szerint hiányzik a „komolyság”. A komolyság (animus contrahendi) követelményének hiányára a szerződéskötés körülményei (pl. színházi előadás során megkötött szerződés), vagy szerződéskötés során a felek magatartása (pl. tréfa, Scherz) utalhatnak arra, hogy a felek igazán nem kívántak szerződést kötni. A negyedik szerint a szerződés azért nemlétező, mert kényszerhatás (vis absoluta) útján jött létre. A nemlétező szerződés kezdettől fogva nem vált ki hatályt, nem konvertálható, nem újítható. Vitatott, hogy kényszer hatására megkötött akarathibás szerződés nemlétező, avagy (megtámadhatóan) semmis. (Pl. a francia jogban, de úgy tűnik, a magyar jogban is, csupán megtámadható). Szemben a nemlétező szerződéssel a megtámadható szerződések a megtámadási határidő sikertelen elteltével, érvényessé válnak és ily módon hatályuk teljes mértékben, a kezdettől fogva helyre áll (konvalidáció). A semmis szerződések konvertálhatók, átalakíthatók más érvényes szerződéssé (konverzió). A nemlétező szerződést követő szerződés új szerződésnek minősül, nem tekinthető novationak (újításnak).²⁴ Meg kell különböztetni a *lehetetlenülést*, a nemlétező szerződéstől. A lehetetlenülés, az *érvényes szerződés tárgyának utólagos akadályáról* szól (utólagos lehetetlenülés, nachträgliche Unmöglichkeit). Azonban a kezdettől fogva lehetetlen tárgy a szerződés nemlétező voltára utal.²⁵ A nemlétező szerződés a szerződés semmisségéhez hasonlóan, kezdettől fogva nem vált ki semmilyen hatályt.²⁶

²⁴ A magyar jogban, ld. Siklósi Iván, A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra, *Acta facultatis politico - juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös*, tom. L, ann. 2013, ad 79. o.

²⁵ Vö.: pl. Wolfgang Fikentscher, *Schuldrecht*, Sechste Auflage, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1976, 188-190. o. A lehetetlenülés a kezdeti és utólagos mellett, lehet objektív, szubjektív, tartós, ideiglenes, teljes és részleges (i. mű, 189. o).

²⁶ A magyar jogirodalomban, ld. pl., Siklósi Iván, A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra, *Acta facultatis politico - juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös*, tom. L, ann. 2013, ad 79. o. A francia jogirodalom és legfelsőbb bírői gyakorlat (Cour de cassation) a nemlétező szerződés (inexistence du contrat) fogalmát

Nemlétező szerződés jogkövetkezményeit vonja magával a *disszens* (félreértés) esete.

Ha a szerződés hatálya a szerződés megkötésének következményeként, a felek között létrejött jogokat és kötelezettségeket, a *joghatást* (*Wirkung des Rechtsgeschäfts, des Vertrags*) értjük. Megkülönböztetvén hatályba lépéstől (*Inkraftreten*), mely inkább a törvényre, mint a szerződésre vonatkozatható.

A szerződés hatályára befolyást gyakorol a *pacta sunt servanda* és a *clausula rebus sic stantibus* elmélete. Az első szerint a szerződés a felek egyetértő akarata alapján úgy kötelezi a feleket, mint a törvény és úgy, ahogyan a szerződés szól. A másik, majd csak a XX. század első évtizedeiben érvényesülő elmélet szerint, a szerződés akkor kötelezi a feleket, úgy ahogyan megállapodtak, ha a tartós, visszerhes szerződés esetében, a szerződés megkötésének időpontjában fennálló körülmények a szerződés teljesítésének időpontjáig, lényegesen nem változtak meg. A *clausula rebus sic stantibus* törvényi bevezetésére első ízben az olasz Codice civilben (1942) került sor. A francia Code civil megváltoztatása nélkül, a Conseil d'État-nak (Államtanácsnak) gyakorlatában már 1916-ban érvényesül a szerződés megváltozott körülmények matti, érdekelt fél által indítványozott bírói módosítására irányuló intézmény. Végül, a francia Code civil-be a *rebus sic stantibus* szabályának bevezetésére a 2016. évi átfogó kötelmi jogi reform során került sor.²⁷ Az új magyar Ptk. méltán fogadja el ezt a jogintézményt, elismervén, hogy a tartós visszerhes szerződéseket úgy kell teljesíteni, ahogyan a szerződés szól. Kivételt képez, ha szerződés megkötését követően előállott,előre láthatatlan, a felek által elő nem idézett olyan körülmény következtében mely nem tartozik a rendes üzleti kockázatok körébe, a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése a szerződő fél lényeges

---

elsősorban a házassági szerződéshez (*contrat de mariage inexistant*) fűzi, amennyiben hiányzik a felek szabad akarata, egyetértése. Egyébként két fontos oka lehet a nemlétező szerződésnek. Az egyik a *szerződési rendelkezések meghatározatlansága* (*incertaine*), a másik a *szerződés tartalmának (gyakorlati) használhatatlansága* (*inutile*), pl. a tárgy lehetetlen. A jogirodalom megegyezik abban, hogy a nemlétező szerződések esetében a semmis szerződés (nullité) szabályait kell, értelemszerűen alkalmazni, kivéve a konverziót. Ld., Ambrois Colin, Henri Capitant, i. mű, ad 424. o. 748. széljegyzetszám. Más kiemelkedő francia szerzők is, megkülönböztetik a nemlétező szerződést, az abszolút és a relatív semmis szerződéstől. Az abszolút és a relatív semmisség (nullité absolues et nullités relatives), kapcsán megállapítják, hogy az abszolút semmis szerződés olyan, amely ellentétben áll a közreaddal (*l'ordre public*) (Code civil, 6. szakasz), vagy amelynek jogcíme (*cause*) tilos, továbbá amely ellentétben áll egy konkrét jogszabály tilalmával, pl. uzsoratilalommal, vagy kényszerítő jogszabály rendeltetésével, céljával, szellemével (*la fraude*), tehát törvénykerülő (agere in fraudem legis). Ezzel szemben, a relatív semmis szerződés a szerződő felek érdekeit sérti és akarathiba (*vices du consentement*) miatt megtámadható. Mind az abszolút, mind a relatív semmis szerződés semmisségét a bíróság mondja ki, megszabván, az egyoldalú, vagy kölcsönös teljesítés esetén, a konkrét helyreállítási jogkövetkezményeket, azaz az előző helyzet helyreállításának módját, - az abszolút semmis szerződéseknél a megkötés időpontjától, a relatív semmis szerződéseknél - kezdve a semmisség bírósági megállapításától. A relatív semmis szerződések konfirmálhatók (konvalidálhatók, érvényessé válhatnak), ha megszűnt a megtámadási ok, vagy amennyiben az érintett nem élt, a megtámadási határidőn belül, megtámadási jogával. *A nemlétező szerződés, szemben a semmis és megtámadható szerződésekkel, se nem konvalidálható se nem konvertálható.* Ld., Henri et Léon Mazeaud, Jean Mazeaud, *Leçons de droit civil, tome deuxième; Obligations; théorie générale*, 2.e édition, éditions Montchrestien, Paris, 1962, 244 - 270. o.

²⁷ Code civil (Ord. No 2016-131 du 10 févr. 2016, art. 2, art. 1195), in: Code civil, Dalloz, Paris, 2020, 116. édition, 1438. o.

jogi érdekét sértené. Ilyekor az érdekelt fél igényelheti a bírói uton történő szerződésmódosítást²⁸

A *visszterhes szerződések különleges hatálya* (a nem teljesítési kifogás, *exceptio non adimpleti contractus*) a kölcsönös szolgáltatások egymással való feltételezettségén alapul. Amennyiben ugyanis az egyik szerződő fél a másikat teljesítésre marasztaló kereseti kérelemmel hívja fel a teljesítésre, a másik, alperes fél ideiglenesen, nemteljesítési kifogással, halaszthatja a teljesítést, azaz elháríthatja, elutasíthatja a felperes kérelmét, kifogásolván, hogy megelőzően a felperes sem volt kész a teljesítésre. Az *ingyenes szerződések* egyoldalúan kötelezőek, kötelezik az ígértetevőt, pl. az ajándékozót.

A szerződés hatályát különbözőképpen befolyásolja az előzetes és utólagos teljesítési *lehetetlenülés*. Az előzetes lehetetlenülés akkor áll fenn, ha a leszerződött szolgáltatás tárgya lehetetlen. Ez esetben a szerződés nemlétezőnek tekinthető és így a szerződésnek, kezdettől fogva, nincs hatálya. Az utólagos lehetetlenülés akkor áll be, ha a kezdetben lehetséges (egyedileg meghatározott tárgy a szerződés teljesítésének időpontjáig válik lehetetlenné, pl. erőhatalom által tönkre megy, megsemmisül). Ekkor a szerződés továbbra is érvényben marad. Csupán teljesítési akadály lép fel. Ha az akadály megvalósulása a másik szerződő félnek felróható, teljesítés helyett a jóhiszemű fél kérheti a kár megtérítését. Az előzetes lehetetlenülés (pl. lehetlen tárgy) a szerződés lehetlenné teszi, míg az utólagos lehetetlenülés csupán a teljesítést érinti, és egymagában nem vált ki érvényességi következményeket.

Ha a szerződés kötelezettje *vagylagos* szolgáltatást ígér (*duae rei in obligatio, una in solutio*), az egyik szolgáltatás tárgyának véletlen tönkremenetele megszünteti a kötelem vagylagosságát, így a választási jogosultságot is, az összetett kötelem egyszerű kötemmé válik (a szolgáltatások koncentrációja).

Főszabály az, hogy a szerződésben ígért szolgáltatás teljesítése teljes egészében, azaz egyszerre történik. Kivételt képeznek az időszakonként, szabályos időközönként *ismétlődő szolgáltatásokat* tartalmazó szerződések, pl. a vételár részletekben való törlesztése, az élethossziglani eltartási szerződésnél (a hatályos magyar jogban: tartási szerződés), az eltartottnak járó megszabott pénzbeli szolgáltatás, havonta ismétlődő kötelezettség.

A hagyományos *reálszerződések* (*mutuum, commodatum, pignus*), a hatályos magyar jogban pl- a letét²⁹, foglaló, (kézi és jel)zálog³⁰, konstitutív,

²⁸ Ld., Ptk., 6:192. paragrafus, (1), (2) bekezdés (bírói szerződésmódosítás).

²⁹ Ld. Szalma József, Letéti szerződés, *Glossa Iuridica*, KRE ÁJK, Budapest, 2018/1-2, sz.63-94.o.; uő: A letéti szerződés az európai és a magyar jogban, *Magyar Jog*, Budapest, 2018/7-8, sz., 433-442.o.

³⁰ Az újabb magyar jogirodalomban főként a kézi zálogjogi szerződés (klasszikus) járulékos jellege vált vitássá. Vannak akik a független zálogjog mellett szállnak síkra, mellőzve, egyes esetkörben, a járulékos jelleget (ld. Leszkoven László, *A zálogjog új szabályai*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2001,151. o.; uő, *A zálogjog új szabályai*, JK, 2003/4, as 201.o.; Bodzási Balázs, *A önálló zálogjog hatályos és jövőbeli szabályozásának összehasonlítása*, Themis, 2007, decemberi sz., 4-21.o.; uő, *Javaslat az önálló zálogjog újraszabályozására*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2007/1, 12-26.o.; uő, *Az alzálogjogról*, Acta – Iustum Aequorum Salutare, XVII,2021/1.9-26.o.; Anka Márton Tibor, Anka Tibor, Bodzási Balázs, Leszkoven László, Pomeisl András, (szerk. Bodzási Balázs, *Hitelbiztosítékok*, HVG ORAC, Budapest, 2016, Zálogjog,729. o.; Barzó Tímea, Papp Tekla (szerk.), *Civilisztika II*, Dologi jog, Felelősségtan,

szerződéskeletkeztető elemét sem a jogügyleti akaratnyilatkozat, sem az alakszerűség, hanem az ígért dolog *átadása* képezi. A reálszerződéseknél az egybehangzó akaratnyilatkozat előszerződést hoz létre, a főszerződés megkötésére majd csak az átadás időpontjában kerül sor, – ettől kezdve váltja ki a szerződés a kívánt joghatást. Egyúttal a reálszerződések egyoldalóan kötelezőek.

Az *ingyenes* szerződések lehetnek vegyesek is, részben ingyenesek, részben visszerhesek (negotium mixtum), pl. a meghagyással feltételezett ajándékozásnál. Az ajándékozás a konszenzuális koncepció értelmében akkor lehet konszenzuális, ha a tárgy ingó, azonban formálisnak minősíthető, ha a tárgy ingatlan. Ha e szerződés konszenzuális, az ajánlat elfogadásával jön létre. Hatálya azonban sajátos, mert az ajándékozó az ajándékot szükséghelyzetben visszavonhatja.

A *szerződésszegés* (késedelem, a hibás teljesítés és a részbeni teljesítés) nem szünteti meg a szerződés hatályát, de a meglévő kötelezettségek mellett (primáris, elsődleges kötelezettség), új kötelezettséget is létre hoz, mégpedig a *hibás teljesítés* miatti *kártérítést* (szekundáris, vagy másodlagos felelősség).

A *felelősségkizáró*, vagy *felelősségkorlátozó szerződési klauzulák* akkor érvénytelenek, ha ezeket a törvény jogellenesnek tartja (pl. a magyar jogban, a hatályos Ptk. értelmében, semmisnek minősül a testi sértésért való felelősség kizárása).

Fogyasztói szerződéseknél, ha az egyik fél *általános üzletkötési feltételeket* szab meg (hoz létre), e feltételek hatást gyakorolhatnak a szerződés hatályára, olyan értelemben, hogy a megkötött szerződés részeivé, tartalmává válnak, törvényi rendelkezés alapján (ex lege), akár anélkül, hogy ez említést nyerne a szerződésben. A hatályos magyar jogban azzal a feltétellel, ha a másik szerződő fél, a fogyasztó, a szerződés megkötése előtt megismerhette ezeket a feltételeket és egyetértett velük.³¹

2.2. A szerződés hatályának differenciálódása. A szerződés *érvénytelensége* beállhat *törvényi jogszabály* (semmisség, megtámadhatóság, előzetes lehetetlenülés), *vagy a szerződési rendelkezés* (feltétel) alapján. Az érvényes szerződésnek ideiglenesen, vagy tartósan megszűnhet, vagy módosulhat a hatálya, a felek egyetértő jogügyleti mellékkötése alapján, feltétel és időhatározás útján.³² A magyar Ptk. szerint: „Az érvénytelen szerződés a törvény által meghatározott, a szerződéskötéskor fennálló ok miatt nem váltja ki a kívánt joghatást. (...) Az

---

Dialóg Campus, Budapest, 2019, A zálogjog,191-214.o.- A dilemmákról ld., Harmathy Attila, *A szerződést biztosító mellékkötelezettségek*, 6: *A zálogjog*, Polgári jog - Kommentár a gyakorlat számára, 2. kiadás, szerk. Petrik Ferenc, HVG ORAC Budapest, 2006, 819-847.o.. A Ptk. vonatkozó módosítására 2016-ban került sor. Ld. a Ptk. 5:86. paragrafusát (zálogjog); 5:89. paragrafusát (zálogszerződés); 5:94. paragrafusát (kézizálogjog); 5:93. paragrafusát (jelzálog), továbbá az 1997.évi CXLI. INYt tv-t és módosításait.

³¹ Ld. Ptk. 6:78. paragrafus (1) bekezdés.

³² A Ptk. 6:119. paragrafusa szól a *hatálytalan szerződés joghatásáról*:»(1) Ha a szerződés hatálya nem állt be, vagy a szerződés hatályát veszítette, ide értve azt az esetet is, ha a szerződéshez a harmadik személy beleegyezése vagy a hatóság jóváhagyása hiányzik, vagy azt megtagadták - *a szerződés teljesítése nem követelhető.* (2) A hatálytalan szerződés alapján történt teljesítésekre az *érvénytelen szerződés* jogkövetkezmenyeit kell megfelelően alkalmazni.« A Ptk. érvénytelenségi jogkövetkezmenyeire vonatkozó szabályokat, ld. a 6:108 - 6:115. paragrafusaiban.

érvénytelenség oka keletkezhet a szerződési akaratban, a szerződési nyilatkozatban, illetve a célzott joghatásban.³³ *Érvényes szerződés* (validité du contrat, fr.) létrejövetelét a külföldi Ptk-k is attól teszik függővé, hogy a felek eleget tettek-e a létrejövetel törvénnyel előírt feltételeinek.³⁴ A *hatály, joghatás* (Wirkung des Rechtsgeschäfts, n., éffets de contrats, fr.) fogalma alatt érthetők a szerződési kötelelem útján, felek között egyetértő, szabad akaratukkal létre hozott kölcsönös jogok és kötelezettségek,³⁵ és ezek bírói uton is megvalósítható érvényesíthetősége. A szerződés hatálya rendszerint az érvényes szerződés megkötésével egyidőben áll be. A *feltétellel* azonban, mint a szerződésbe iktatott mellékkikötéssel, egy jövőbeni bizonytalan eseménnyel, a felek korlátozhatják a hatályt, olymódon, hogy a szerződés létrejövetele utáni időpontra halaszthatják a létrejött szerződés hatályának beálltát, vagy a szerződés megkötésekor beálló, azonnali hatályt megszüntethetik, továbbá módosíthatják. A tételes magyar jog, azaz a Ptk. 6:108. paragrafusa (1) bekezdésének meghatározása szerint, érvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet. Az osztrák Ptk. 869. paragrafusa szerint: „A szerződés érvényességéhez szükséges a felek szabad, komoly, érthető egyetértése. Ha a nyilatkozat érthetetlen, teljesen meghatározhatatlan, vagy az elfogadás az ajánlathoz képest más feltétel szerint történt, a szerződés nem jön létre. Aki harmadik személy kedvezményezése (előnybe helyezése) céljából érthetetlen kifejezéseket használ, vagy látszólagos cselekményt hajt végre (Scheinhandlung) köteles kártérítést fizetni a másik szerződő félnek”.³⁶

³³ Ld. Vékás Lajos: *Szerződési jog, Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2021, 110. o. 246, 248. sz. széljegyzet; Kiss Gábor – Sándor István: *A szerződések érvénytelensége*, második hatályosított kiadás, HVG-Orac, Budapest, 2014, 15-63. o.

³⁴ Így pl., a francia Code civil (Cc) korábbi, kötelmi jogi reform előtti 1108. szakaszában az akaratmegegyezést, a cselekvőképességet, a szerződés tárgyát, alakját és ezek mellett, a kauzát (jogi célt) szabja meg az érvényes szerződés létrejövetele lényeges feltételeinek. A Code civil reformja után (2016/2020) a kauzát többé nem tartja az érvényes szerződés létrejövetele lényeges feltételének és ehelyett az érvényes tartalmat követeli meg. (Ld. az új Cc 1128. szakaszát, in: Sur la notion de bonnes mœurs, Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guimard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, 1324-1325. o.) A szerződés tartalma pedig a tárgyval kapcsolatos jogok és kötelezettségek összessége. (Ld. pl. a „régí”, kötelmi jogi reform előtti *Code civil-t*, Paris, Dalloz, 2016, 1374. oldal). A régi Code civil 1131. szakasza szerint pedig: „L'obligation sans cause, ou une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet.» (A jogcím nélküli, a színtelt és tilos jogcímet tartalmazó kötelelem nem vált ki joghatást. Ld. *Code civil*, 2016, i. mű, 920. o.).

³⁵ A klasszikus francia jogirodalom szerint a *szerződés általános hatálya* alatt a felek között létre jövő *jogokat és kötelezettségeket* kell érteni. Ugyanis a felek számára a szerződés *olyan kötőerejű kötelmet jelent, mintha a törvény kötelezné* őket. (Le contrats on force de loi les parties). (Ld., Ambrois Colin, Henri Capitant: *Cours elementaire de droit civil, tome deuxième*, Librairie Dalloz, Paris, 1924;309. o.). A magyar jogtudományban, Földi András és Hamza Gábor szerint is, a jogügylet hatályossága az érvényes jogügylet *aktív létszakát* jelenti, amikor már *érvényesíteni lehet* a jogügyletből fakadó jogokat és kötelezettségeket, in: *A római jog története és intézményei*, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatási és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2018, 386. o., 1265. sz. széljegyzet.

³⁶ Ld. Werner Doralt (Red.): *Kodex des österreichischen Rechts, Justizgesetze*, ABGB, LexisNexis, Wien, 2014/15, 98. o.

A *titkos fenntartás* (geheime Vorbehalt, n.) a *nyilatkozati elmélet* (Erklärungstheorie, Verkehrstheorie) elfogadásával³⁷, mely a német (pl. Kohler³⁸; Windscheid³⁹, Henle⁴⁰, Zitelmann, Schlossman)⁴¹ és francia jogelméletben (Saleilles)⁴² a XIX. század második felében vált uralkodóvá, nem nem szünteti meg a szerződés hatályát. Ugyanis a belső, másik fél által nem ismert szubjektív, szuszpenzív, azaz a nyilatkozattal ellentétes, titkos jogügyleti akarat érvénytelen.⁴³ A klasszikus német jogban (Enneccerus) az egyoldalú jogügyletekben, mint pl. a díjkitűzésnél, a titkos fenntartás érvénytelen.⁴⁴ Az OPTk.-ban a titkos fenntartás kifejezetten nem szabályozott. Igaz, a 869. paragrafus erről közvetetten szól. Előírja, hogy aki látszólagos magatartásával másnak kárt okoz, azáltal, hogy olyan benyomást kelt, mintha a nyilatkozat hatálytalan lenne, köteles azt megtéríteni.⁴⁵ A magyar Ptk. 6:92. paragrafusának (1) bekezdése, elfogadván a nyilatkozati elméletet, megszabja, hogy „a fél titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényességét nem érinti.” Főszabályként tehát csupán az a jogügyleti akarat érvényes, amit a felek kölcsönösen kinyilvánítottak. A *jóhiszeműség és tisztesség* (Treu und Glauben) elve, a szerződésnek az ajánlat elfogadásával történő létrehozatala folyamán, *vélelmezi, hogy a felek belső akarata összhangban áll a nyilatkozattal. Az akarati elmélet* (Willenstheorie), – mely a jogügyleti akarat hatályát, érvényét illetően, a belső, lélektani értelemben vett akarattól teszi függővé, mégpedig eltekintve, azaz függetlenül a nyilatkozattól, – a XIX. század első felében volt uralkodó.⁴⁶ Az akarati elmélet a titkos fenntartásnak helyt adott. Eszerint, amennyiben ellentétes az akarat és a nyilatkozat, érvényes az akarat, vagyis, a fenntartás. A titkos fenntartás felfüggeszti a nyilatkozat hatályát. A jogforgalom zavartalansága miatt, azaz jogbiztonsági okoknál fogva, a XIX. század második felében, ez az elmélet elvesztette a jogirodalom támogatását, ami hatást gyakorolt

³⁷Ld. Alfréd Rieg: *Le role de la volonté dans l'acte juridique en droit civil français et allemand*; Paris; 1961.

³⁸Ld. Kohler: Joseph, *Studien über Mentalreservation und Simulation, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, Jena XVI. kötet,1878,91-158; uő, Noch einmahl über Mentalreservation, u.o., ad 325.o.

³⁹Windscheid: *Wille und Willenserklärung, Archiv für die zivilistische Praxis*, 1880, 63. kötet,72-73. o.

⁴⁰Rudolf Henle: *Vorstellungs- und Willenstheorie*, A. Dietrich-Georg Böhme, Leipzig,1910.

⁴¹Ld. József Szalma: *Einfluss der Willens- und Erklärungstheorie im serbischen Privatrecht, Jahrbuch für Ostrecht*, Verlag C. H. Beck, München, Band 56, 2. Halbband, 2015, 467-482. o., a német jogfejlődésre és jogirodalomra nézve, ld. i.m. 469-473. o.

⁴²Ld. Raymond Saleilles: *Etude sur la théorie de l'obligation*, troisième édition, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1925, 142-153.o.

⁴³Ld. a Ptk. 6:92. paragrafusának (1) bekezdését).

⁴⁴Ld. Geheime Vorbehalt beim Auslobung in: Ludwig Enneccerus, Theodor Kipp, Martin Wolff, *Lehrbuch des Bürgerliches Rechts*; Die Schuldverhältnisse, J.C.B. Mohr, Tübingen, 159.o. II. 3., figyelemmel a BGB 657. paragrafusára.

⁴⁵Ld. Koziol – Welser, *Bürgerliches Recht*, Band I: Koziol, i. mű, 126–127.o. Ld. továbbá: Weiss, *Die Lehre von der Mentalreservation, Österreichische Juristen Zeitung*, 1950, 49.; K. Wolff, *Mentalreservation, Jherings Jahrbücher für Dogmatik des Bürgerliches Rechts*, 81, 53.o. Ld. továbbá: Werner Doralt (Red.): *Kodex des österreichischen Rechts*, i,m, 98. o.

⁴⁶Ld. Savigny, Friedrich: *System des heutigen römischen Rechts*, III. kötet, Berlin, 258, 237-242. o.; Windscheid: *Wille und Willenserklärung, Archiv für die zivilistische Praxis*, 1880, 63. kötet, 72-73. o.; Zitelman: *Die juristische Willenserklärung, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, XVI. kötet, Jena,1878, 357- 436. o.

a törvényhozásra és a jogalkalmazásra is. Az akarati elmélet azonban a *színlelt* és palástolt szerződés esetében, mégis, elfogadást nyert, azaz máig tartóan fennmaradt a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején meghozott európai kódexekben. Ugyanis a színlelt szerződés semmis, mert a felek (egyetértő fenntartása által) nem kívánnak joghatást fűzni a nyilatkozott (színlelt, fiktív) szerződéshez, de a palástolt (a Ptk. szavai szerint leplezett), kívánt szerződés közöttük érvényes. A színlelt szerződésekre nézve, az akarati elméletet a hatályos magyar Ptk. is elfogadja.⁴⁷ Más Ptk-k, rendszerint hozzá fűzik, hogy a szerződő felek által, harmadik, jóhiszemű személy ellenében benyújtott színlelési kifogása eredménytelen. Olyan harmadik személyről van szó, aki a színlelt szerződésre alapozza jogát, de nem tudott, vagy nem tudhatott (nem volt tudomása) arról, hogy jogszerzése mások színlelt szerződésén alapult. Másszóval, harmadik jóhiszemű személy jogszerzését akadályozó színlelési kifogás eredménytelen.

A francia bírói gyakorlat megkülönbözteti a *mezbízást*, a (titkos) *fenntartást* (réserve) és a *feltételt* (condition). Az első jövőbeni, bizonyos cselekmény elvárását jelenti; a második az egyik félnek, olyan titkos fenntartását jelenti, amiről a másik fél nem tudhat, ezért (a fenntartás) érvénytelen; a harmadik a felek által egyet értően, a szerződésben megszabott bizonytalan jövőbeni eseményt jelenti, mely befolyásolja a szerződés hatályát.⁴⁸ A *német* jogban, ugyanúgy, mint a francia jogban, a titkos fenntartás⁴⁹ nem szünteti meg a szerződési nyilatkozatot, azaz a szerződés hatályát. A BGB szerint, a szerződési nyilatkozat nem semmis csupán azért, mert a nyilatkozónak titkos fenntartása volt, így a titkos fenntartást nem kell figyelembe venni. A jogügyleti nyilatkozat, a titkos fenntartás ellenére, érvényes.⁵⁰

A szerződés hatályának kiváltása a *svájci* jogban⁵¹ a felek egyetértő, kifejezett vagy hallgatóságos akaratnyilatkozata szükséges. Ha a felek megállapodtak a szerződés lényeges elemeiről (wesentliche Punkte) a *mellékes kikötésekre vonatkozó fenntartás* (Vorbehalt von Nebenpunkten) a szerződés kötőerejét (Verbindlichkeit des Vertrages) nem gátolja meg. Ha a felek a szerződés megkötése után nem állapodnak meg a mellékes elemekről, a feleknek erre vonatkozó egyetértő akarata hiányában, ezekről a bíróság határozhat, figyelembe véve a szerződés típusát, és a felek által célzott eredeti joghatást.⁵² A svájci Kt. 11. szakaszában megszabja, hogy a *forma* csak akkor feltételezi a szerződés érvényét, ha illet a törvény, mint

⁴⁷ Ld. a Ptk. 6:92. paragrafusának (2) bekezdését.

⁴⁸ V. ö: Cour de cassation, V. Paris, 5. juill.1972: Gaz. Pal. (*Gazette du Palais*),1973.2.535 (bon de commande précisant que l'ordre de publicité, même payé, pourrait être refusé, sauf restitution du versement effectué; Comparer. Com. (*Chambre commerciale de la Cour de cassation*) 9. dec.1980: Bull. civ. (*Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de cassation*), IV. no 421; D. (Recueil Dalloz) 1981. IR (*Informations rapides du Recueil Dalloz*), 441, abs. Audit (bon commande d'une véhicule automobile signé par une préposé du vendeur et subordonné à l'agrément de celui-ci).

⁴⁹ Geheime Vorbehalt, BGB 116. paragrafus.

⁵⁰ Ld. Prütting, Wegen, Weinreich: *BGB Kommentar*, 2, Auflage, Luchterhand, 2007, 104-105. o.

⁵¹ ⁵¹ Ld. *Obligationenrecht (Kt. 1,2. szakasz)*

⁵² Ld. *Obligationenrecht* (Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des schweizerischen Zivilgesetzbuches, Fünfter Teil: Obligationenrecht, vom 30. März 1911, Bundeskanzlei, Bern, 1984, 1-2. o.; *Code des Obligations*, Loi fédérale complétant le Code civil suisse, Livre cinquième, du 30 Mars 1911 (Etat de 2. avril 2001), Payot, Chancellerie federale, Bern,1-2. o.

kötelezőt, elő írt. Ha törvény által előírt kötelező alaki kelléket előírányzó jogszabály mást nem ír elő, a formai kellék mellőzése miatt, a szerződés érvénytelen.⁵³

A *magyar jogban* a Ptk 6:63. paragrafusának (1) bekezdése szerint: „a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre.” A (2) bekezdés értelmében, „a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és bármelyikük által *lényegesnek* minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A lényegesnek minősített kérdésben való megállapodás akkor feltétele a szerződés létrejöttének, ha a fél egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni.”⁵⁴

Mind doktrinális, mind összehasonlító jogi, mind tételes jogi szempontból, megkülönböztethető az *abszolút és a relatív érvénytelenség*.

Az *abszolút érvénytelenség*⁵⁵ a kényszerítő jogszabályok (*tilos szerződések*, Ptk. 6: 95. paragrafusa), a jószokások (Sittenwidrigkeit, n. BGB, 138. paragrafus,⁵⁶ *bonnes moers*, fr., Cc 6. szakasz), azaz a *jóhiszeműség és tisztesség* /Ptk. 1:3 paragrafusa; *Treu und Glauben*, n., BGB 242. paragrafusa/, a *jóerkölcs* (Ptk. 6:96. paragrafusa), a *közrend* (l'ordre public, fr., Cc. 6. szakasz)⁵⁷ megsértése esetében

⁵³Ld. *Obligationenrecht*, i.m, Fünfter Teil., 3. o.

⁵⁴ Ld. pl. *Polgári Törvénykönyv*, 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, Patrocínium - KRE ÁJK, Werbóczy Sorozat, Budapest, 2021, 241. o. Ld. József Szalma, *Wirkung des Vertrags nach europäischem und ugarischem Recht*, Jahrbuch für Ostrecht, Band 63 (2022), Verlag C. H. Beck, München, 2022, 195-226, Summary, 226. o.

⁵⁵ A francia jogban: nullité absolues et nullités relatives. - A szerződés abszolút semmissége, érvénytelensége akkor áll be, ha a szerződésnél hiányzik egyike az érvényességi feltételeknek (pl. az akaratmegegyezés - *consentement*, a tárgy - *objet*, (korábban, a reform előtt:) a jogcím – *cause*). Ezzel szemben, a relatív érvénytelenségről, semmisségről, akkor van szó, ha csupán akarathiba állt be, tehát, ha szerződő fél tévedésben (*erreur*) volt, ha őt a másik fél megtévesztette (*dol*), azaz kényszerhatást (*violence*) gyakorolt rá, továbbá, ha felén túli sérelemre (*lésion*) került sor. Ld. pl. Ambrois Colin et Henri Capitant, *Traité de droit civil, tome II, Obligations*, Paris, Librairie Dalloz, 1959, 351. o..ad 425., 429. o.

⁵⁶ Ld. Schmoeckel, *Der maßgebliche Zeitpunkt zur Bestimmung der Sittenwidrigkeit nach Par. 138 BGB*, *Archiv für die zivilistische Praxis*, 171; Zimble, *Einige Bemerkungen zum Begriff der „Guten Sitten“*, *JBl (Juristische Blätter)*, 1928, 389; Sack, *Lückenfüllende Funktion der Sittenwidrigkeitsklauseln*, *WRP (Wettbewerb in Recht und Praxis)*, 1985, 1; Mayer-Maly, *Was leisten die Guten Sitten?* *Archiv für die zivilistische Praxis*, 194, 109.

⁵⁷ A francia jogirodalom szerint a Code civil 6. szakaszában megszabott „l'ordre public et les bonnes moers” kifejezések a szerződési szabadság korlátait jelentik. Ezek kényszerítő jellegű elvárásai a törvénynek és ennél fogva megsértésük a szerződés semmisségét vonja magával. A szerződés megkötése, tartalma, a felek szabad akaratelhatározásán múlik. De ennek a szabadságnak konkrét, azaz egyedi és általános korlátai is vannak. Konkrét korlátozások vonatkozhatnak a másik fél (pl. adhéziós, v. csatlakozási szerződésnél), a tárgy (pl. forgalmi moratóriumnál), a tartalom (pl. általános üzletkötési feltételeknél) megválasztására. A szerződési szabadságnak általános határa is van, melynek értelmében a szerződés nem állhat ellentétben a közrenddel és a jószokásokkal. Ld. Henri et Léon Mazeaud, Jean Mazeaud: *Leçons de droit civil, tome deuxième, Obligations*, éditions Montchrestien, Paris, 1962, 93-99. o. A francia klasszikusok közül ld. Julliot de La Morandière, *Le role de la notion de l'ordre public en droit privé; dans Etudes de Droit civil à la mémoire de H. Capitant*, 381. o; Malaurie, *Sur la notion de bonnes moers*, Paris, 1939, V. les thèses de Savatier, Poitiers, 1916. A francia szerzők utalnak arra is, hogy a közrend (l'ordre public) fogalma, mint a szerződési szabadság korlátja és megsértése esetén a semmisség okozója, a bírói gyakorlatban (a Cour de cassation kontrollja révén) változott: Míg a XIX. században a szerződés szuverenitása miatt a szerződés csak akkor semmis, ha sérti a közérdeket (*domaine public*), azaz az imperatív (kényszerítő) jogszabályokat, valamint az egyéni szabadságjogokat, addig a XX. században a szerződés kötőereje „gyengült”, olyan értelemben, hogy

áll be, ex tunc (kezdetől, a szerződés megkötésétől érvényesülő) hatállyal.⁵⁸ A nevesítettek közül, tilos szerződés az *uzsorás szerződés*.⁵⁹ A „jószokások”, a „jóhiszeműség és tisztesség”, a „jóerkölcs” és a „közrend” komparálható, rendeltetésük szerint jórészt konvergens kifejezések. Habár jelentéstartalmukban árnyalhatóan különböznek, tulajdonképpen, közös nevezőként *generálklauzuláknak* minősülnek, melyek a szerződési szabadság⁶⁰ kényszerítő jellegű külső korlátait jelentik, rendeltetésük pedig a konkrét tilalmak hiányával kapcsolatos *joghézagpótlás*.⁶¹ Ezek a generálklauzula tulajdonképpen *törvényen kívüli, de a törvény „szűrőjén” beemelt szabályrendszerekre* vagy *értékitételekre* utalnak (pl. erkölcs, szokás, tisztesség). A *szokásnak* (a hatályos magyar jogban) a szerződés tartalomává válása azzal feltételezett, hogy erről a felek korábban *megegyeztek*, vagy, ha az adott *üzletágban széles körben ismeretesek és rendszeres alkalmazást* nyertek.⁶² Nem minden *erkölcsi szabály „válhat részévé”* a törvénynek: (nemcsak), a magyar Ptk. szerint, hanem csak a *jóerkölcs, vagy jószokás. Bírói jogértelmezés, jogmélyítés tárgya* lehet, mely során figyelembe vehető a szokásjogi vagy erkölcsi szabály, feltéve, hogy nem áll ellentétben a törvénnyel. Az osztrák LB (Bundesgerichtshof) pl. jószokásellenesnek minősítette a házastársak közötti, szexuális szabadságáról szóló szerződést, vagy amely a szexuális „szolgáltatást” pénzfizetés ellenében (prostitúció) nyújtja.⁶³ E generálklauzulákkal megszabott korlátozásokat megszegő szerződéseket a jogirodalom *gyakorta*, a többi semmis szerződéstől elkülönült elnevezéssel illeti, mivel ezeket *közrend sérelmeseknek* (les contrats contre l'ordre public et bonnes moers) tartja. Annál fogva, hogy a társadalom „legféléttetebb”, joggal oltalmazott érdekeit és a közerkölcsöt sértik, vagy megszegik az Alaptörvény (Grundgesetz, Verfassung) normatív részében lefektetett

---

akkor semmis, ha sérti a szociális jogokat, továbbá akkor, ha sérti az állam szervezésére és akadálytalan működésére vonatkozó szabályokat (l'organisation de l'état, ou à la bonne marche des services publics). Ld. Ambrois Colin et Henri Capitant, *Traité*, i. m., 1959, 394. o. 698, 699. sz. széljegyzet.

⁵⁸ Ld. a Ptk. 6:95, 6:96. paragrafusait.

⁵⁹ Ld. a Ptk. 6:97. paragrafusát.

⁶⁰ A magyar Ptk.-ban: 6:52. paragrafus.

⁶¹ Ld. Szalma József, A joghézag - különös tekintettel az európai és a magyar magánjog generálklauzuláira, *Glossa Iuridica*, KRE ÁJK 2020, VII. évfolyam, 1-2. sz. 335 -363. o. Ld. továbbá: József Szalma, Über Generalklauseln und andere Methoden für das Füllen von Rechtslücken – Nach europäischem und ungarischem Recht, *Jahrbuch für Ostrecht*, Band 64 (2023), Institut für Ostrecht, Verlag C. H. Beck, München, 2023, 33, 52. o., Summary, 52.o.-

⁶² Ld. a Ptk.6:63. paragrafusának (5) bekezdését.

⁶³ Ld. OGH (Oberste Gerichtshof Österreichs), in: *Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivilsachen*, 62/123. Megengedő álláspontot képviseli: Weitzenböck, Die geschlechtliche Hingabe gegen Entgelt, JAP, 1990/91,14.o. Hozzá fűzhető, hogy az OPTk. 879. paragrafusa értelmében „(1) az a szerződés mely a törvényi tilalmat vagy a jószokásokat megsérti, semmis. (2) Különösképpen semmis az a szerződés: 1. mely a házassági szerződést valamely feltételhez fűzi; 1.a. mely az orvosi szolgáltatás eredményét pénzfizetéstől teszi függővé; 2. ha a perbeli képviselő a perbeli követelés eredményének egy meghatározott százalékáért és nem az ügyvédi díjszabás szerint nyújtja a perbeli képviseletet; 3. ha a remélt örökséget a potenciális örökös még az örökhagyó életében elidegeníti; 4. uzsora – ha valaki kihasználván másnak könnyelműségét, szorult helyzetét, értelmi képességének hiányosságait, tapasztalatlanságát és vagy magának, vagy harmadik személynek feltűnően aránytalan szolgáltatást köt ki, a kihasznál fél kárára. 5. Semmis az az általános üzletkötési feltétel, amely a másik felet súlyos hátrányba hozza. Ld. Werner Doralt, Hrsg, *Kodex des österreichischen Rechts, Justizgesetze, ABGB*, LexisNexis, Wien, 2014, 99.o.

alapelveit, azaz az alapjogokat, továbbá az országsszervezési és működési normákat. A magyar jogban ezek lehetnek a *sarkalatos* törvényekbe foglalt kényszerítő jogszabályok, olyanok tehát, amelyek az Alaptörvény „folytatását” képezik.

Rendszerint abszolút semmisséggel sújtott a *kerülő szerződés* is. (Umgehungsgeschäfte, a BGB 117,134. paragrafusai)⁶⁴, amelynél a kerülő magatartás ugyan összhangban áll a kényszerítő jogszabály szavával, de ellentétes ennek céljával, rendeltetésével. (Agere in fraudem legis). A kerülő szerződésnek, Máday Denis, néhai (magyar származású) svájci szerző szerint⁶⁵, három eleme van: 1. A kerüléssel célzott norma kényszerítő jellegű kell legyen. 2. A kerülő magatartás, mely különböző lehet, pl. színlelés. 3. Szankcióként rendszerint a megkerült és nem a kívánt („kedvezőbb”) törvény jogkövetkezményei a mérvadóak. Maga a kerülő szerződés azonban lehet semmis is. A kerülő szerződésnek az célja, hogy a felek számára kedvezőtlen jogszabály alkalmazását kiktassák. A kerülés célpontja lehet akár köz-, akár magánjogi jellegű kényszerítő jellegű törvényi rendelkezés. Megengedő (diszpozitív) törvényi rendelkezés „megkerülése” nem szankcionált, mert ezeknél a felek élhetnek a szerződési szabadság nyújtotta lehetőséggel és

⁶⁴ Ld. a *német* jogban: Arnold Teichman, *Die Gesetzumgehung*, 1962; Schurig, *Die Gesetzumgehung im Privatrecht, Ferid Murad - Festschrift*, 1988, 375.o.; Eccher, *Umwegs und Umgehungsgeschäfte*, in: Funk, *Grundverkehrsrecht*, 1996, 143. o. Ld. továbbá: Mader, *Rechtsmissbrauch und unzulässige Rechtsausübung*, 1994,188.o.; G. Graf, *Das bürgerliche Recht und die Moral der Bürger, Mayer - Maly Festschrift*, 1996, 163 o. Az *OPtk.* 879. paragrafusa szerint a kerülő szerződések is lehetnek hatálytalanok. Ez akkor lehetséges, ha a felek egy valójában, általuk nem kívánt szerződést kötnek, azért, hogy ezáltal megkerüljenek egy számukra kedvezőtlen törvényi rendelkezést, melynek alkalmazását magával vonná a másik, kerülő, valójában kívánt szerződés. Ld., F. Bydlinski, *Über das Verständnis der „Guten Sitten” im österreichischem Recht, Gernhuber - Festschrift*, 1993, 827. o. A *svájci* jogban a *fiduciárius tulajdonátruházás* egy kötelmi követelés biztosítása céljából, csak akkor semmis, ha az átruházott dolog értéke messzemenően meghaladja a biztosított követelés értékénél. (Ld., Theo Guhl et alium, *Das schweizerische Obligationenrecht*, 9. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich, 2000, 134.o.) A svájci szerzők találoán jegyzik meg, hogy a fiduciárius tulajdonos több joggal rendelkezik, mint amennyit a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye megengedné. Ismertes, hogy a Ptk. kezdetben általános érvénnyel tiltotta a fiduciárius biztosítéki jellegű átruházást, a módosítások után, csak a fogyasztói szerződésekre vonatkozóan tarotta fenn a tilalmat. A *magyar jogban* ld. Ptk.6:99. paragrafusát: Fiduciárius hitelbiztosítékok semmissége. (Ld. pl. in: Ptk, Patrocínium, Budapest, 2021, 248. o.) Ld. Szalma József, A tulajdonátruházásról általában és a biztosítéki jellegű tulajdonátruházás egyes kérdéseiről, különös tekintettel az új magyar Ptk. vonatkozó rendelkezéseire, in: *A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdéseiről* (szerk.: Erik Štampien, Miskolczi Bodnár Péter), Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015, 271-295. o.

⁶⁵ Ld. Denis Maday, *Die sogenannte Gesetzesumgehung*, Diss. Verlag Sämpfl, Bern, 1941. Madaynak tudható be, az, hogy az adott tilalom mellett nem szükséges a törvénykerülés külön tilalma. Ha abból indulunk ki, hogy minden jogszabálynak „két” jelentéstartalma van, a szó- és a rendeltetés szerinti, akkor a tilalom tartalmazza mind a szó szerinti, mind a rendeltetéssel ellentétes magatartás jogellenességét. A törvénykerülés külön tilalma esetében, formális logikai szempontból, a nem kívánatos engedélyről, a tilalom tilalmáról lenne szó. Ld. közelebbről, Jožef Salma (Szalma József), *Obligaciono pravo* (Kötelmi jog), šesto izdanje (hatodik kiadás), Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu (Újvidéki Egyetem Jogtudomány Kar), Novi Sad (Újvidék), 2009, 165. o. Hozzá fűzhető, hogy az új Ptk. külön tiltja a joggal való visszaélést (a Ptk. 1-5 paragrafusa – a joggal való visszaélés tilalma). Törvényhozói szándék szerint nyilván nem a törvénykerülés „engedélyének” értelmében. Mégis, elgondolkodtató, hogy más Ptk. ilyen külön tilalmat nem tartalmaz, kiindulván abból, hogy a tilalom tartalmazza mind a közvetlen (szó szerinti) mind a közvetett (rendeltetés szerinti) jogellenességet.

szerződésükben szabadon eltérhetnek a törvény által nyújtott szabályoktól. A diszpozitív jogszabályok azonban kötelezővé válnak, ha a felek szerződésükben másként nem rendelkeznek. Kerülő szerződésnek tekintjük azokat a szerződéseket is, amelyek a másik szerződő fél joggal oltalmazott érdekeit sérti. (Agere in fraudem partis). Ha a megkerült kényszerítő jogszabály a semmisségtől eltérő, egyéb szankciót irányoz elő, akkor ezt kell alkalmazni. Pl. ha a *színlelt*, /Ptk. 6:92. paragrafus, (2) bekezdés/ ingyenes szerződésnek az volt a célja, hogy megkerülje a visszerhes szerződésre nézve előirányzott magasabb adókamatlábát, a palástolt visszeres szerződésekre érvényes, megkerült, magasabb adókamatláb alkalmazására kerülhet sor. A felsorolt, kényszerítő jogszabályokat sértő szerződéseket *semmis szerződéseknek* (Nichtige Verträge, n.,⁶⁶ nullité, contrats nulle, fr.⁶⁷) nevezzük (Ptk. 6:88. paragrafus). A magyar jogban a Ptk, eredeti megfogalmazása miatt, mely általános érvénnyel tiltotta a fiduciárius (biztosítéki) átruházást, vitássá vitatottá vált, hogy a fiduciárius biztosítéki jellegű átruházás eleve törvénykerülő-e. A módosítások arra utalnak, hogy inkább az a (helyesnek tűnő) jogfelfogás érvényesült, hogy a fiduciárius biztosítéki átruházás nem tekinthető eleve törvénykerülőnek, mert ez a tényről, körülményektől függ és immáron a tilalom csupán a fogyasztói szerződésekre vonatkozik.⁶⁸

A *relatív*, v. viszonylagos *érvénytelenség*⁶⁹ az akarathibás⁷⁰ szerződések esetében áll be. A hagyományos doktrína szerint a megtámadható szerződések, -szemben a semmis szerződésekkel, melyek a törvény alapján már a megkötésük időpontjától érvénytelenek, - ex nunc, mostantól, azaz az érvénytelenség bírósági megállapításától kezdődő hatállyal. Ettől a hagyományos megoldástól, a megtámadható szerződéseket illetően, a Ptk. (de lege ferenda vitathatóan) eltér, megszabván, hogy ezek a szerződések is a megkötés időpontjától érvénytelenek. /Ptk. 6:89. paragrafus (1) bekezdés/. Az akarathibás szerződéseket *megtámadható szerződéseknek* is nevezzük. (Ptk. 6:89. paragrafus). Megtámadásukat a sérelmezett (a tévedésben levő, megtévesztett, vagy kényszerhatás alatt álló) fél valósíthatja

⁶⁶ A német jogban a semmisségi jogkövetkezmény a BGB 242. paragrafusában megfogalmazott kettős generálklauszula (Treu und Glauben – jóhiszeműség és tisztesség, Verkehrssitten - jogforgalmi szokások) követelményének megsértéséhez fűződik: «Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben auf die Verkehrssitten es erfordern.» - vagyis, az adós köteles a szolgáltatását oly módon teljesíteni, ahogyan ezt a jóhiszeműség és a jogforgalmi szokások megkövetelik. Ennek a rendelkezésnek több rendeltetése van, korrekciós funkció, felhatalmazási funkció, póthatályfunkció, a jog tilos gyakorlásának funkciója, stb. Ennek megsértését hivatalból észleli a bíróság. Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, *BGB Kommentar*, Luchterhand, München, 2007, 342-358. o.

⁶⁷ Az újabb francia semmisségi jogirodalomban, ld., Arhab, Consequences de la nullité d'un contrat au sein des groupes de contrats, *RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif)*, 1999/1, 167. o.; Cuturier, La théorie de la nullité dans la jurisprudence de la Chambre sociale, *Étude Gestin*, LGDJ, 2001, 273 o.; Ghestin, Mélanges, Draï, *Annulation d'office d'une contrat*, Dalloz, Paris, 2000, 593. o.; Goubeaux, Mélanges B., Gross, *A propos de la restitution de l'usus*, PU (Presses Universitaires), Nancy, 2009, 63. o.

⁶⁸ Ld. Ptk.6: 99. paragrafusát. A bizalmi vagyonkezelési szerződésre (Ptk. 6: 310 -6:333. paragrafusok) az eredeti általános fiducia tilalom nem vonatkozott, ezeket a Ptk. hatályos rendelkezései változatlanul, a tövénnyel való összhang feltételével, érvényesnek tartják.

⁶⁹Anfechtbarkeit, n., nullité relatif, fr.

⁷⁰ Ld. a tévedésről, a Ptk. 6:90. paragrafusát, a megtévesztésről, és a jogellenes fenyegetésről – a Ptk.6:91. paragrafusát.

meg, rendszerint rövid határidőn belül.⁷¹ /A megtámadási határidő a Ptk. 6:89. (3) bekezdése szerint (nyilván a tévedés esetében a valós helyzet tudomásul vételétől, vagy a kényszerhatás megszűnésétől számított. rövid) egyéves határidőhöz fűzött/.⁷² A tévedés nem minden esetben jogosítja fel a tévedésben levő felet a megtámadásra, hanem csupán akkor, ha *lényeges*. A *német* BGB 117. paragrafusa (Anfechtung wegen Irrtums) értelmében, aki az akaratnyilatkozat tartalmát egyáltalában nem kívánta, a nyilatkozat megtámadható, ha a való tényállás ismerete, vagy az eset ésszerű mérlegelése alapján, kiderül, hogy a nyilatkozat megtételére nem került volna sor. Lényeges tévedésnek számít, ha ez a szerződés tartalmára, a másik szerződő fél sajátosságára, képességére (pl. szakértelmére), a szerződés tárgyára vonatkozik, feltéve, hogy ezeket a jogforgalom lényegesnek tartja,⁷³ A BGB 118. paragrafusa szerint, a jogügylet megtámadható az érdekelt részéről akkor is, ha hiányzik a szerződéskötési akarat komolysága (Mangel der Ernstlichkeit). Pl., ha a jogügyleti akarat kifejtésére, módjára nézve, tréfa (Scherz) vagy színházi játék keretében került sor.⁷⁴ Ez, a hagyományos kifejezés szerint, azt jelenti, hogy hiányzik a valós szerződéskötési akarat (animus contrahendi). Végül, a BGB 120. paragrafusa szerint a megtámadásra akkor is sor kerülhet, amikor a szerződéskötési akarat közvetítésére felhatalmazott, megbízott személy, tévesen közvetítette a megbízó jogügyleti akaratát.⁷⁵ A *francia* jogban, a Cc 1110. szakaszára (l'erreur) vonatkozó jogirodalom szerint és maga a jogszabály szerint is⁷⁶, a tévedés csak akkor vezethet a szerződés semmisségéhez, ha a tárgyra, vagy a személyre vonatkozik, más szóval, a szerződés lényeges elemeire (lényeges tévedés).⁷⁷ A *magyar* jog is, csak a lényeges tévedés esetében adja meg a tévedésben levő félnek

⁷¹A Ptk. 6:89. paragrafusának (2) bekezdése szerint: „megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az a jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik. A kommentárok szerint a megtámadásra való jogosultságnál a jogi érdekét hasonlóképpen kell értelmezni, mint a semmisségnél. Ld. Vékás Lajos, *Szerződési jog*, Általános rész, ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2021, 113. o., 259. sz. szelvényzet. Hozzá fűzhető, hogy a semmisségnél és a megtámadhatóságnál a megtámadás jog alapja lényegesen különbözik. A semmisség a kényszerítő jog, azaz a közérdek megsértéséből fakad, a megtámadhatóság pedig a magánérdek megsértéséből. Ennek megfelelően, a semmisségre a legtöbb jogrendszerben nemcsak az hivatkozhat, akinek az ilyen szerződés közvetlen érdekeit sérti, hanem akár harmadik személy továbbá a közérdeket oltalmazó ügyész is. A megtámadható szerződésekre viszont, általánosan elfogadott megoldás szerint, csak az hivatkozhat, akinek a jogügyleti akarata sérült, pl. aki tévedésben volt.

⁷²A német BGB 121. paragrafusa az akarathibás szerződések megtámadási határidejének kezdetét a valós tényállás tudomásulvételétől számítja. Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, i.m., 113.o.

⁷³Ld.. Prütting, Wegen, Weinreich, i. mű, 107-112.o.

⁷⁴Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, i. mű,107.o.

⁷⁵Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, i. mű,113.o.

⁷⁶Ld. Venandet et allium (szerk.), *Code civil*, Dalloz, Paris, 2016, 1378. o.

⁷⁷Ld. pl. Chauvel, Erreur substantielle, cause et équilibre contractuel, *Droits (Revue français de théorie juridique)*, 1990/12, 93. o. Vannak francia szerzők akik a szerződésbe foglalt jogra vonatkozó tévedést is lényegesnek tartják: Decottignies, Erreur de droit, *RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil, Dalloz)*, 1951, 309 o., vagy a szerződésbe foglalt kötelezettség értékére vonatkozik: Goubeaux, Erreur sur la valeur, *Études Ghestin*, LGDJ, 2001, 389. o.; Malinvaud, Erreur sur la substance, *D. (Requill Dalloz)* 1972, *Chron.(Chronique)*, 215.o.; J. Mouly, Réticence dolosive et erreur inexcusable, *D. 2003. Chron. 2003*, idem, *D. 2012, Chron.1348*, idem *JCP /Juris-Classeur périodique (Semaine juridique) édition générale*, 2012, no 981; Rouviere, Moment d'appréciation de l'erreur, *D. 2014, 1782*; SÉRINET, Erreur et vice caché, *Études Ghestin*, préc. 789. o.

a megtámadás jogát. Ugyanis, a Ptk 6:90. paragrafusának (1) bekezdése szerint „aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha a tévedést a másik fél okozta, vagy felismerhette.” Itt azonban, de lege ferenda, megjegyezhető, talán észrevételezhető, hogy amennyiben a tévedést a másik fél tudatosan okozta, akkor az nem a tévedés, hanem a megtévesztés (Ptk. 6:91. paragrafus) esete, jele. A tévedés ugyanis a szerződés lényeges elemeire vonatkozó olyan akarathiba, mely a valóstól eltérő téves tudat, tudomás, amely külső hatás (másik szerződő fél, harmadik személy és önhiba) nélkül is beállhat.

Az *abszolút érvénytelen szerződés alapvető jogkövetkezménye a szerződés semmissége. Megtámadása* elvben nemcsak a *felektől* függ, hanem (a legtöbb jogrendszerben) *széles (nemcsak „érdekelt”) körben* megengedett, abból kiindulva, hogy a közérdek óvása mindenkire tartozik, függetlenül attól, hogy közvetlenül érintett-e. Az abszolút érvénytelen, v. semmis szerződést, (a magyar jogban) az *érdekelt*, továbbá a törvényben megállapított esetkörben pedig a közérdeket képviselő *ügyész* is, hivatalból, megtámadhatja.⁷⁸ Fontos és alapvető jogkövetkezmény továbbá a szerződés megkötését *megelőző helyzet helyreállítása* (restitutio in integrum) mégpedig kezdettől fogva (ex tunc).⁷⁹

Mivel a semmis szerződések *közérdeket* (l'ordre public, Gute Sitten, jóőerkölcs, m.) sértenek, nemcsak az *érdekelt jóhiszemű* fél, hanem bármely *harmadik (akár közvetlenül nem érdekelt) személy is, továbbá törvényben meghatározott szerv is (ügyész) megtámadhatja*, elvben megtámadási határidő korlátozás nélkül. A Ptk 6:88. paragrafusának (3) bekezdése szerint, ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat, és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, *akinek ehhez jogi érdeke* fűződik vagy akit erre a *törvény feljogosít*. A magyar LB elvi élű határozatai⁸⁰ szerint: „Valamely szerződés semmisségével kapcsolatos perbeli legitimitációt csak érdekelttség vagy perlési jogosultságot biztosító jogszabályi felhatalmazás adhat.” Az ügyészt a Ptk. feljogosítja arra, hogy a közérdek védelme érdekében és uzsorás szerződés esetében peres eljárást indítson a semmisség megállapítása és a jogkövetkezmények alkalmazása céljából.⁸¹ A Ptk. 6.:188. paragrafus (1) bekezdése szerint „a semmisség megállapításához *nincs szükség külön eljárásra*, a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli”. Ez a jogszabály-rész, az, hogy nincs szükség külön eljárásra, úgy tűnik, akkor lehet „igaz”, ha a kereseti kérelem által bíróság elé tárt per tárgya más, pl. szerződés felbontása. – Ha azonban a bíró hivatalból észleli a szerződés semmisségét, elállván az eredeti kereseti kérelem szerinti tárgyalástól, ugyanabban az eljárásban, hivatalból megállapíthatja a szerződés semmisségét. Ha a semmisség megállapítását valamelyik fél kezdeményezi, az általa javasolt jogkövetkezményekről a bíróság eltérhet a Ptk.6:108. paragrafusának (3) bekezdése alapján. Így a semmisségi perben, a Ptk. kivételt tesz a polgári perben főszabályként érvényesített

⁷⁸ Ld. a Ptké. 53/ A paragrafusát.

⁷⁹ Ptk. 6: 88. paragrafus, (1) bekezdés, első mondat.

⁸⁰ EBH 1999.14, EBH 2004.1042.

⁸¹ Ld. Vékás Lajos, *Szerződési jog*, i. mű, 112. o. 255, 256. sz. széljegyzet.

kérelemhez köttség – nemo iudex ultra petitem partium elve alól.⁸² Ugyanakkor a Ptk. 6:108. paragrafusának (2) bekezdésében előírja, hogy a fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását kérné.

A Ptk. javaslati stádiumában vitás volt hogy mit jelent az, hogy a bíróság „*hivatalból ügyel a semmisségre*”. A jogirodalom és a praxis értékelése szerint, ez azt jeleti, hogy a bíróság hivatalból, külön eljárás és indítványozás nélkül, megállapíthatja a semmisséget, tehát külön erre vonatkozó kontradiktórius eljárás mellőzésével, anélkül, hogy a jogkövetkezőnyekről döntsön. Ellenben a jogkövetkezmények megszabása tekintetében külön eljárás szükséges, az érdekelt fél indítványozására.⁸³ Beépítésre került a normaszövegbe az a bírói gyakorlat által alkalmazott tétel, mely szerint a szerződés semmisségét a bíróságnak eljárása során *hivatalból* észlelnie kell. A bírói gyakorlat által kialakított jogalkalmazási elvek (1/2005. (VI.15.) PK vélemény, 1/2010. VI.28.) PK vélemény, 2/2010. (VI.28.) PK vélemény) a Ptk-ba beépítésre kerültek. *A semmisség hivatalból történő észlelése azonban nem jelenti egyúttal azt is, hogy a bíróság a semmisség miatti érvénytelenség jogkövetkezményeit is hivatalból alkalmazza, ehhez külön kereseti (vizontkereseti) kérelem előterjesztése szükséges.*⁸⁴ Világos, hogy a bíróság bármely indítványozás nélkül, akár más kérdésben (kereset, vagy jogorvoslat útján) elébe tárt jogvita kapcsán, sőt, akár ezek hiányában is (!) megállapíthatja a semmisséget. Ez azonban a gyakorlatban, problematikus lehet, nemcsak azért mert a jogkövetkezményt külön perre bízza..

A francia, de úgy tűnik, nemcsak ebben a jogban, kifejezetten kizárt az, hogy a bíróság „maga indítson” pert, akár semmisség megállapítása iránti céllal. Vonatkozik ez arra az esetre is, amikor a szerződés, a törvény alapján, kezdettől fogva, közrendsérelmes volta miatt, semmis. A bíróság azonban nem teljesen passzív, mert akár, más pertárgyban eléje tárt jogvita esetében, ha „észleli a semmisséget”, értesítheti a megtámadásra jogosultat, pl. az ügyészt, akinek határidőt szabhat a megtámadásra. Ha ez eredménytelenül telik el, a bíróság folytatja a felfüggesztett, más tárgyú eléje tárt jogvita rendezését, immáron mellőzve a semmisség megállapítását. Az abszolút semmis szerződés esetében *mindenki érdekelt* (tout intéressé si la nullité est absolue), így bárki, még az is, aki személyesen nem érintett, de hivatalból a közrendre ügyelő ügyész is semmisségi pert indíthat. Ezzel szemben, a relatív semmisség megállapítása iránt csupán meghatározott, *érintett* személyek érdekeltek (certaines personnes si elles est relative).⁸⁵

Mindehhez fűződen, a (a hazai és külföldi) doktrínában vitatott kérdés, hogy amennyiben a bíróság valamely más, pl. szerződés teljesítésével kapcsolatos, felperesi kereseti kérelemmel eléje tárt jogvita során „észleli”, hogy a szerződés

⁸² Vö., Pp. 342. paragrafusának (1) bekezdését, továbbá 2. paragrafusának (2) bekezdését/ azaz a feleknek a perbe vitt joggal való szabad rendelkezésének elve alól (ld: Pp. 2. paragrafus, rendelkezési elv, (1) és (2) bekezdés).

⁸³ Ld., http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/ptk_e_learning/ptk8/lecke6_lap2.html

⁸⁴ Ld. a Magyar Igazságügyi Akadémia közleményét.

⁸⁵ Ld. Ambrois Colin et Henri Capitant, i. mű, tome II, 1959, 428. o. 758. széljegyzet.

semmis, hogyan kell eljárjon: a) Az egyik elmélet szerint, ilyen esetben a bíróságnak az eredeti pert félbe kell szakítania, majd hivatalból értesítenie kell a közérdeket képviselő ügyészt, hogy (a bíróság által) meghatározott határidőn belül keresetével indítson semmisségi pert. Ha a határidő lejárt és az ügyész nem indított semmisségi pert, a bíróság folytatja az eredeti kereseti kérelem által elé tárt jogvita ügyében a pert. b) A második doktrinális megoldás szerint, a bíróság, amennyiben észleli, hogy a keresettel elé tárt, pl. szerződés teljesítésével kapcsolatos, tehát más tárgyú jogvita során, megmutatkozik, hogy a szerződés semmis, akkor külön kereseti kérelem hiányában is, megállapítási (deklaratív) ítélettel, megsemmisítheti a szerződést. Ez az álláspont így értelmezi azt, hogy a semmisség megállapításával kapcsolatban, a bíróság hivatalból jár el. Ez az álláspont abból a szempontból kifogásolt, hogy ilyenkor hiányzik a kontradiktórius elem (ami egyébként a polgári peres eljárásra jellemző), valamint az, hogy e szerint a bíróság egyidejűleg „átveszi” mind a felperesi, mind az ítélkezői szerepet. Az általánosan elfogadott doktrína értelmében a bíróság keresettel eléje nem tárt szerződés semmissége ügyében (nemo iudex ultra et extra petitum partium) főszabályként, maga, hivatalból, kereseti kérelem hiányában, nem indíthat akár megállapítási pert sem, mert, ha indíthatna, ez a polgári perrendtartás klasszikus szabályai szerint az egymást kizáró, egyidejű felperesi és ítélkezői szerepbe kerülne. A külföldi törvények (pl. a német BGB, a francia Code civil), a semmisség esetében, a megtámadásra jogosultak és kötelezettek körét szélesebb körben szabják meg, mint ahogyan ezt a magyar Ptk. teszi. Harmadik személy - akár közvetlenül, személyesen nem érintett, „nem érdekelt” - személy számára is, lehetővé teszik a semmisségi per megindítását. Annál fogva, hogy a semmisség okai a közérdek megsértésében nyilvánulnak meg, és a közérdek betartása mindenkit egyformán „érdekel” és tágabb értelemben érint. Van egy korlátozás, mégpedig a *nemo auditur turpitudinem allegans* hagyományos szabálya révén. E szabály szerint a semmisségre *nem hivatkozhat eredményesen az a szerződő fél, aki rosszhiszemű, vagyis akinek a szerződés megkötésekor tudomása volt, vagy tudomása kellett volna lennie a szerződés semmis voltáról, jogellenességéről.* Ezt pl. a francia bíróságok úgy értelmezik, hogy ugyan a széleskörű megtámadási jog miatt, a rosszhiszemű szerződő félnek is joga van a szerződés megtámadására, így a bíróság elfogadhatja a semmisség megállapítására irányuló javaslatát, de elutasíthatja az egyidejűleg igényelt jogkövetkezményt, pl. az általa már teljesített szolgáltatás vissza adását. Ilyenkor azonban elő fordulhat, hogy a másik, jóhiszemű szerződő fél jogalap nélküli gazdagodhat. Ilyen esetben a francia bírói gyakorlat e „gordiuszi csomót” „feloldván”, a jogalap nélkül gazdagodás (condictio indebiti – causa data causa non secuta) iránti keresetet engedi meg a rosszhiszemű félnek.

Az abszolút érvénytelenség további jogkövetkezménye *az előző helyzet helyreállítása* (restitutio in integrum), azaz a szerződés megkötése előtti helyzet, állapot vissza állítása. A teljesített szolgáltatásokat vissza kell adni, a vállalt, de nem teljesített szolgáltatás pedig többé nem kötelez. Gyakorlatilag, a szerződés

megkötése előtti eredeti állapot helyreállítására kerül sor.⁸⁶ (Ptk. 6:112. paragrafus). A francia bírói gyakorlat szerint, az abszolút semmisség esetében a semmisség megállapítása (kivételesen) visszamenő, retroaktív (effects de l'annulation avec retroactivité). A második hatás pedig a helyreállítás, ami történhet természetben, vagy pénzben,⁸⁷ Utóbbi akkor, ha a természetbeni helyreállítás nem lehetséges.

A következő szankció a *jogalap nélküli gazdagodás* elhárításával kapcsolatos. Elő fordulhat ugyanis, hogy a semmis szerződésnek egyik szerződő fele a semmisségi bírósági határozatig teljesített, a másik pedig nem. A nem teljesítő félnek nyújtott egyoldaló restitúció esetében, ő jogalap nélkül meggazdagodhat, hiszen a semmisség megállapítását követően az általa nem teljesített szolgáltatással többé nem tartozhat. Egyéb szankció hiányában, a nem teljesítő fél jogalap nélkül gazdagodna meg, hiszen saját szolgáltatásával többé nem tartozik, és megtarthatná a másik fél által neki nyújtott szolgáltatását is. Ezt a kérdést a Ptk. (Id. 6:113. paragrafusának (1),(2) és (3) paragrafusát) úgy oldja fel, hogy az alaptalanul gazdagodót a másik fél javára, a gazdagodó elmaradt szolgáltatása ellenértékének megfelelő pénzbeli térítésére kötelezi.

Az abszolút semmisséget magával vonó érvénytelenség főszabályként *nem konvalidálható*. Tehát az ilyen érvénytelen szerződés utólag nem érvényesíthető, hatályosítható. Két kivétellel, az első a konverzió, a második a részleges semmisség. A harmadik hatályosítás, a konvalidáció csupán a relatív semmis szerződésekre vonatkozik. Az európai polgári törvénykönyvek többségükben nem szabnak meg a semmisségi kereset benyújtását illető *határidőkorlátozást*, vagy, ha igen, akkor ez jóval hosszabb mint a megtámadhatósági esetekben.

Az abszolút semmisséggel sújtott szerződés bírói közreműködéssel és a felek kérelmére, érvényben tartható, ha a semmis szerződés megfelel egy másik érvényes szerződésnek, a szerződési klauzulák módosításával. Pl., ha semmis az adásvétel, de érvényes a haszonbérlet, az érvénytelen adásvétel átalakítható érvényes haszonbérletté, oly módon, hogy az eladó a konvertált szerződésben bérbeadó lesz, a másik fél, a korábbi vevő, a konvertált szerződésben a bérlő, az eladás tárgyát nem tulajdonba, hanem használatba veszi, továbbá az egyösszegű adásvételi ár időnként ismétlődő szolgáltatássá, bérletdíjjá alakítható át. (*Konverzió*, Ptk. 6:110. paragrafusának (1) bekezdése, a) albekezdése, valamint 6:88. paragrafusának (2) bekezdése).⁸⁸ Ezzel szemben, a relatív semmisség esetében, a szerződés

⁸⁶ V.ö.: Vékás Lajos (szerkesztő), Gárdos Péter (a szerkesztő munkatársa), *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2013, ad 560. o.

⁸⁷ Cour de cassation, Civ. 1re, 11. juin 2002, Bull., civ. (*Bulletin des arrêts de l'assemblée plénière de la Cour de cassation*), 1.,no. 163.

⁸⁸ A *svájci* jogban a semmis szerződésnek egy hasonló joghatású érvényes szerződéssé való átalakítására (Konverzió), a felek kezdeményezése alapján, mint a hatályos magyar jogban, bírói közreműködéssel kerülhet sor. A semmis szerződésnek engedélyezett szerződéssé való átalakítása során a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy az átalakított, jogszerű szerződés megfeleljen a szerződő felek eredeti céljának (pl., ha a semmis szerződés célja tulajdonátruházás volt, akkor a konvertált szerződésnek is, ezzel a joghatással kell rendelkezzen). Ld. Theo Guhl (Bearb. Alfred Koller, Anton K. Schnieder, Jean Nicolas Druey), *Das Schweizerische Obligationenrecht*, Schulthess Verlag, Zürich, 2000, 128. o. A francia jogirodalom a konverziót a semmis szerződés rendelkezéseinek redukációjában látatja, ami

érvényesíthető, érvényessé válik (*konvalidálható*), ha a felek az *érvénytelenségi okot saját akaratukból kiküszöbölik* (Ptk. 6:117. paragrafus), vagy, ha a felek a *megtámadási határidő múltáig nem éltek megtámadási jogosultságukkal* [Ptk. 6:8. paragrafus, (1), (3), (5) bekezdések/.

Az abszolút érvénytelen (semmis) szerződés továbbá érvényben tartható, akkor is, ha a szerződésnek csupán egyes rendelkezései jogszabályellenesek (*részleges semmisség*, Teilnichtigkeit, n.), és ezeknek megsemmisítésére sor kerül, feltéve, hogy a semmis rendelkezések megsemmisítése esetében, a szerződés érvénye fenntartható, azaz érvényben tartható, és megfelel a szerződő felek eredeti céljának, jogügyleti akaratának.⁸⁹ Ilyenkor az érvényben tarthatóság attól is függhet, hogy a semmisség a szerződés *fő elemeit* (essentialia negotii), vagy *mellékes elemeit* (negotii incidentalia) érintik. Ha a részleges semmisség a szerződés fő, lényeges elemeit sújtja, rendszerint a szerződés egészének semmisségét vonja magával. Megfordítva, ha a semmisség csupán a mellékes elemeket érinti, a szerződés érvényesíthető. A szerződés fő elemeit maga az adott nevesített szerződésre vonatkozó törvényi rendelkezések szabják meg. /Pl. adásvételnél a fő elemeket a tárgy és az ár képezik, ld. Ptk. 6:215 (1) bek./ míg a teljesítési határidő mellékes elemként szerepel. Azoban az ún. fix szerződéseknél az egyébként mellékes elemként szereplő teljesítési határidő lényeges elem). A részleges érvénytelenséget a Ptk. 6:114. paragrafusa a következőképpen szabályozza: „(1) Ha az érvénytelenségi ok a szerződés meghatározott részét érinti, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződésnek erre a részére kell alkalmazni. A szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés akkor dől meg, ha feltehető, hogy a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg. (2) Fogyasztói szerződés részbeni érvénytelenség esetén csak akkor dől meg, ha a szerződés érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető.” A magyar Ptk. itt az általánosan elfogadott megoldást tükrözi, pontos, világos megfogalmazással.⁹⁰

Az *alaki hiba miatt semmis szerződés* kölcsönös *teljesítéssel* érvényessé válik. Ezt a megoldást (a közösségi jogi – gemeinrechtliches Recht - hagyományára való tekintettel, a svájci Kt., de más Ptk-kban is fellelhető rendelkezéseiből ered),

---

közelít a részleges semmisséghez: ld., Bujeka, La conversion par réduction: Contribution à l'étude des nullités des actes juridiques, RTD comm. (*Revue trimestrielle de droit commercial*), Dalloz, Paris, 2002, p. 223; Perrin, *La conversion par réduction des actes et des personnes juridiques*, thèse, Dijon, 1911; Lipinski, La conversion des actes juridiques, RRJ (*Revue de la recherche juridique - Droit prospectif*), 2002, 1167. o.

⁸⁹ Ld. a német BGB 139. paragrafusát (Teilnichtigkeit): Ha a szerződés egy része semmis, az egész szerződés semmis, kivéve, ha a semmis rész nélkül is érvényben tartható, teljesíthető. A részleges semmisség intézménye a magánautonómiával magyarázható. Lehetővé teszi a felek akaratát azon részének érvényességét amely nem áll ellentétben a kényszerítő jogszabályokkal. Ld., Prütting, Wegen, Weinreich, i.m, 169. o.; ld. továbbá, svájci Kt. 20. szakaszának 2. bekezdését, in.: Obligationenrecht , i.m, 5. o. A svájci Kt. ugyanis megszabja, hogy amennyiben a hiányosság csupán a szerződés egyes részeit illetően mutatkozik meg, akkor a szerződésnek ezek a részei semmissé, kivéve, ha megállapítást nyert, hogy a felek e semmis részek nélkül a szerződést nem kötötték volna meg.

⁹⁰A magyar vonatkozó aktuális jogirodalomban ld., Vékás Lajos, *Szerződési jog*, i. mű, a szerződés részleges érvénytelensége, 149. o., 361-362. széljegyzet; Kiss Gábor, Sándor István, *A szerződés érvénytelensége*, második hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2014, ad 15., 187. o., 7. 3. 4. p.

elfogadja a magyar Ptk. is.⁹¹ Az abszolút és relatív érvénytelenség megkülönböztethető a *hatálytalanságtól*. Az abszolút semmisség kezdettől fogva, ex lege, hatálytalan. A hatálytalanság azonban bekövetkezhet akár érvényes szerződés esetében is. Ilyen a *feltételhez* vagy időhatározáshoz fűzött szerződés esete. De ilyen akár a *visszterhes szerződések* esete is, melyeknél a *kölcsönös szolgáltatások teljesítése egymást feltételezik*. Az egyik fél keresetét a másik halaszthatja, arra való hivatkozással, hogy a teljesítési pert megelőzően a felperes sem volt hajlandó a maga kötelezettségét teljesíteni: - nemteljesítési kifogás (exceptio non adimpleti contractus) benyújtása útján. A német elméletben vitás, hogy a visszterhes szerződéseknél a kölcsönös szolgáltatások egyidejű egymástól függő teljesítése (Leistung Zug um Zug) a szűkebb értelemben vett feltételnek minősíthető-e. Blomayer szerint⁹² a kölcsönös szolgáltatások egymástól való függősége a feltétel (Bedingung) kategóriájába sorolható. Ezzel szemben, Karl Larenz elmélete szerint,⁹³ itt szó sincs a szűkebb értelemben vett feltételről, mivel a kölcsönös szolgáltatások a nemteljesítési kifogás benyújtását követően, továbbra is köteleznek, - a feltétel pedig, pl. a bontó feltétel beálltával, tartósan megszünteti a kötelezettséget, a szerződés hatályát. A nemteljesítési kifogás csupán ideiglenesen halasztja a kötelelem teljesítését, csupán addig, amíg a másik fél hajlandó lesz a teljesítésre.

A magyar jogban (tágabb értelemben), feltételként minősíthető a törvényben megszabott, szerződés érvényét kezdettől befolyásoló *kötelező hatósági jóváhagyás*, vagy harmadik személy *egyetértésének* esete is (Ptk. 6:118. § (1), (2), (3) bek.). Ha a jóváhagyás vagy egyetértés megtörténik, a szerződés visszamenőleg, megkötésétől kezdve érvényes, azaz hatályosul. Ellenkező esetben, azaz, amennyiben a jóváhagyásra vagy egyetértésre nem kerül sor, a szerződés többé nem vált ki hatályt.

A *szerződésszegést* meg kell különböztetni a szerződés érvénytelenségétől. Az érvénytelenség a szerződés „egzisztenciáját” (létét) érinti, a szerződésszegés pedig az érvényes szerződés megszegésével, azaz a hibás, vagy késedelmes teljesítéssel kapcsolatos jogkövetkezményeket.⁹⁴

A *feltétel és időhatározás* útján a felek, jogügyleti megállapodás alapján, megszabhatják a szerződés *hatályát*, ennek beálltát, vagy a korábban, megkötését követően beálló hatályának megszüntetését, vagy módosítását illetően. *Többféle* feltétel ismeretes. Az első a *halasztó* feltétel, melynél majd csak a feltétel megvalósulásától kezdve áll be a megelőzően megkötött és érvényes szerződés hatálya. A második a *bontó* feltétel, melynek beálltától a szerződés korábban, a szerződés megkötésének időpontjában beálló hatálya megszűnik. A harmadik feltétel-típus szerint a feltételt, beálltától kezdve, a szerződés hatálya *módosul* (potestatív, vagy hatálmódosító feltétel). A negyedik feltétel-típus szerint a feltétel

⁹¹ Ld. a Ptk. 6:94. paragrafusának, (1) és (2) bekezdését.

⁹² Ld. Blomeyer, *Allgemeines Schuldrecht*, 4. Auflage, 1969, Studien, 114. o.

⁹³ Ld. Larenz, Karl, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Band I, Allgemeiner Teil, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1979, 169. o.

⁹⁴ Ld, pl, Szalma József, *A szerződésszegés jogkövetkezményei*, in: Miskolci konferenciák, 2016-2018, *A polgári jogot oktatók XXII. és XXIV. országos találkozásának válogatott tanulmányai*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2018, ad 135. o.

lehet negatív, vagy pozitív. A *negatív* feltétel azt jelenti, hogy a szerződés hatálya halasztott, vagy bontott, ha a felek által előírányzott esemény nem áll be. A *pozitív* feltétel pedig olyan, melynél az adott eseménynek, körülménynek be kell állnia ahhoz, hogy a szerződés hatályát elő idézze, vagy megszüntesse.

2.3. A feltétel definíciókísérlete és a hatályvesztés jogkövetkezmenyei. A feltétel a) bizonytalan, b) jövőbeni, c) a felek által nem befolyásolt, azaz általuk tudatosan nem kiváltott, de a felek mellékkikötésével előírányzott esemény, mely c) hatást gyakorol a szerződés hatályának beálltára, megszüntetésére, vagy módosítására.⁹⁵Az *osztrák* szerzők közelebbi fogalom-meghatározása szerint a feltétel nem más, mint a feleknek a jogügyletbe fűződő olyan korlátozása, amely a joghatás beálltát vagy megszűnését egy bizonytalan körülménytől teszi függővé. A feltétel jelentősége a felek számára abban nyilvánul meg, hogy a közöttük fennálló jogviszonyt bizonytalan, felek által nem befolyásolt jövőbeni körülményhez igazítják, olyanhoz, amelynek beállta, vagy be nem állta, a szerződés megkötésének időpontjában még előre nem látható. Akár a (szubjektív jellegű) indíték (Motive, n. motif, fr.) is lehet feltétel. A feltétel lehet halasztó (Aufschiebende Bedingung) vagy

⁹⁵ Ld.: Vékás Lajos, *Szerződési jog*, i. mű, 153. o. 347. széljegyzet. Vékás hivatkozik az LB azaz a Kúria felfüggesztő (GH 2009,18) és bontó feltételre (BH 2013,13) vonatkozó határozataira. Az *osztrák* jogban ld., Koziol-Welser, *Bürgerliches Recht*, Band I. Koziol, i. mű, 171.,172,173, o.. Ld. az OPTk-nak, a kötelmi és öröklési jogban előforduló feltételről szóló rendelkezéseit, a 897- 900. és a, továbbá a 695-712. paragrafusokat. Ld. továbbá, Welser-Zöchling Jud, *Bürgerliches Recht, Band II, Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht besonderer Teil, Erbrecht*, 14. Auflage, Manz, Wien, 2015., 557. o. 2032. sz. széljegyzet. Ld. pl. in: Kodex des österreichischen Rechts (Hrsg. Werner Doralt), Justizgesetze, LexisNexis.3. Auflage, Wien, 2014, ABGB, 101. oldal, ad 897. paragrafus, - Bedingungen, Nebenbestimmungen bei Verträgen; 898. paragrafus – Unerlaubte Bedingungen beim letzten Willen. Az OPTk. 899. paragrafusa értelmében, ha a feltétel a szerződés megkötése előtt már beállt, ennek meg kell ismétlődnie a szerződés megkötése után is, de csak akkor, ha a feltétel annak a cselekményéről szól, aki az adott jogosultságot meg kell szerezze. Az OÁPTk. 900. paragrafusában elő írja, hogy bontó feltétellel ígért jogosultság az örökösökre is átszáll. Ld. a továbbá a *német* és *osztrák* jogban: Enneccerus, *Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin*, I, 1889; Oertman, *Die Rechtsbedingung*, 1924; A. Blomeyer, *Studien zur Bedingungslehre*, 1938/39; Henke, *Bedingte Übertragungen im Rechtsverkehr und Rechtsstreit*, 1959; Schmidt - Rimpler, *Die Gegenseitigkeit bei einseitig bedingten Verträgen*, 1968; Egert, *Die Rechtsbedingung im System des Bürgerliches Rechts*, 1974; Knütel, *Zur sogenannten Erfüllungs- und Nichterfüllungsfiktion bei der Bedingung*, *Juristische Blätter*, 1976, 613.o.; Peter, H., *Das bedingte Geschäft*, 1994; F. Bydliński, *Unbedingte Pflichten aus behördlich Genehmigungsbedingten Verträgen*, *Ostheim FS*, 1990., 53. o. A meghagyás (Auflage, Auftrag) is lehet feltétel. Akkor, ha a végrendelet vagy ingyenes szerződés olyan mellékkikötést tartalmaz, mely a címzett jogosultságát bizonyos magatartásától teszi függővé. (Pl. valaki az egyetemnek meghatározott pénzüsszeget ajándékozik, feltéve, hogy az egyetem biztosítja az egyetemisták számára a tankönyvek kiadását). Koziol -Welser, i.m, 175. o.). A *francia* jogban, a Code civil 1168 - 1174. szakaszai szabályozzák a halasztó, bontó és jogmódosító feltételt. Ld. pl. Venandet, G., Ancel P., Henry X., Tisserand-Martin, A., Wiederkehr, G., Guiomard P, (Red.) Code civil, Dalloz, Paris, 2016, 1609-1611. o. A Cc. meghatározása szerint, a feltételezett kötelem (*l'obligation conditionelle*), olyan, amelynek hatálya jövőbeni bizonytalan esemény beálltától, vagy be nem álltától függ, amely felbontja, vagy halasztja a kötelem hatályát. (Ccl, art. 1168, op. cit., 1609. o.). Ld. a jogmódosító feltételről szóló újabb irodalmat: Chénéde, Charles Demolombe, *La condition potestative*, *Revue de contrats (RDC)*, 2013., 291. et 1131. o. Ld. a korábbi francia jogirodalmat: Lepelletier, *Des conditions impossibles, illicites ou contraires aux mœurs*, thèse, Paris, 1889; Otetelesanu, *Effets de la condition impossible, illicite et contraire aux mœurs dans les actes à titre gratuit*, thèse, Paris, 1910; Panien, *Théorie générale des conditions impossibles, illicites et immorales dans les libéralités en droit français*, thèse, Paris, Caen,1899.

bontó (auflösende Bedingung, Resolutivbedingung). Ha a végrendeleti intézkedés lehetetlen vagy tilos, vagy halasztó feltételhez fűződik, az OPtk. 698. paragrafusa értelmében, érvénytelen, azaz mintha ilyen feltétel nem volt volna csatolva a végrendelethez.

Megkülönböztethetők a szerződés létrejövetelének feltételei (Voraussetzungen des Vertrags, n. condition de formation, fr.), melyek nélkül a jogügylet nem jöhet létre, s melyek közé sorolhatók a *cselekvőképesség, az akaratösszhang, a tárgy* és előfordulóan a *forma*, - a *feltételtől*, mely szerződésen kívüli jövőbeni bizonytalan esemény, melytől a szerződés hatálya függ, s amely „felülírja” a szerződő felek jogügyleti akaratát (Bedingung, n., la condition désigne, fr.).⁹⁶

Az *időhatározás (időtűzés)* nem más, mint olyan feltétel, melynek beállta bizonyos. A jogirodalom szerint az időhatározás olyan időhöz (határidőhöz) kötött korlátozása egy jogügylettel létre hozott jogviszonynak, mely szerint a jogügyletből eredő jogosultság egy meghatározott időponttól kezdődik, vagy szűnik meg. A feltételtől abban különbözik, hogy a feltétel bizonytalan jövőbeni körülménytől függ, az időtűzés esetében azonban mind a kezdő, mind végső időpont beállta bizonyos. Egyébként, az időhatározásra nézve, értelemszerűen, a feltételre vonatkozó rendelkezések mérvadóak. Bármely feltételhez fűződhet határidő.

Hatálytalannak tekinthetők a *természetes kötelmek* (obligatio naturalis)⁹⁷ is (pl. elévült követelés), mivel bírói uton nem érvényesíthetők (Ptk. 6:121.par.), akkor, pl., ha az alperes (pl. elévülési) kifogást emel. *Önkéntes teljesítés* esetében azonban *hatályossá válhatnak* /Ptk. 6:121. paragrafus (3) bekezdés/, mivel ekkor a teljesített, mintegy erkölcsi kötelezettség, nem követelhető vissza, jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozással, azaz arra való hivatkozással, hogy a teljesítés tartozatlan fizetéshez (condictio indebiti) vezetett. Halasztó feltétel beálltával a szerződés hatálya beáll, ennél fogva eredményesen perelhető követelést tartalmaz, míg az elévült kötelem, eredményes elévülési kifogás benyújtása esetében, bírói uton nem érvényesíthető. Jogvesztő határidőhöz fűződő szerződésnél, pl. fix szerződés esetében, a határidő elmúltát követően a követelés nem érvényesíthető, akár természetes kötelemként sem. Jogvestő határidő elmúltát követő teljesítés esetén a szolgáltatás vissza követelhető, jogalap nélküli gazdagodásra való hivatkozással.

⁹⁶ Ld. Ld., Philippe Simler, *La nullité partielle des actes juridiques*, Préface: Alex Weil, Librairie générale de droit et de jurisprudence, R. Pichon et R. Durand-Ausias, Paris, 1969, 52. o.

⁹⁷ Ld. pl., Szladits Károly, *Magyar magánjog*, I-VI, Grill Károly, Budapest, 1941, III. kötet, Kötelmi jog Általános része, 17. o.; Pierre Cornioley, *Naturalis obligatio*, Essai sur l'origine et l'évolution de la notion en droit Romain, thèse, Genève, 164, 4. o.; Armin Ehrenzweig, *System des österreichischen allgemeinen Privatrecht*, Bd. II, Das Recht der Schuldverhältnisse, Manz, Wien, 1929, 5.o.; Mazeaud Henry et Léon, Jean, *Leçons de droit civil*, 10. édition, par François Chabas, Montehrestien, Paris, 1991, 471.o.; Kling-Müller Fritz, *Die Lehre von den natürlichen Verbindlichkeiten*, Berlin, 1905; Suman, Antonio, *L'obligatione naturale del pupillo in diritto romano*, II., Filangieri, Rom, XIX, 1914, 321.o.; Gobert Michelle, *Essai sur le role de l'obligation naturelle*, th. Paris, 1956; Ripert, George, *La règle morale dans les obligations civiles*, Paris, 1927, I., no 6; Savatier, René, *Des effets et des sanctions du devoir moral*, thèse Poitiers, Paris, 1915.

3. Összegzés

A szerződés hatálya (joghatása) a szerződés megkötésével áll be, ezután jönnek létre a felek közötti jogok és kötelezettségek. *Semmisség* esetében a hatály kezdettől fogva nem áll be. A szerződés utólag megszűnhet valamely akarathiba miatt. A hatály *módosulhat*, ha a felek szerződésüket egyetértően módosították. A hatály (érintett fél indítványozása alapján), bírói közreműködéssel, akkor is módosulhat, ha a tartós szerződés megkötésének időpontjában előre nem látható körülmények miatt a teljesítés elnehezült, bírói közreműködéssel (*megváltozott körülmények*). A *nemlétező* szerződésnél a hatály kezdettől fogva nem állt be. A *formaköteles* szerződéseknél a hatály főszabályként csak formába öltött akaratmegegyezés szerint valósul meg. Kölcsönös teljesítés esetén a formahiányos szerződés érvényessé válik. A *feltétel* a szerződés hatályát halasztathatja, megszüntetheti, vagy módosíthatja. *Idő múlta* (elévülés) attól függően, hogy a határidő jogvesztő vagy elévülési jellegű, vagy megszünteti a szerződés hatályát (jogvesztő határidő), ami a perelhetőség hivatalból történő elutasításához vezet, vagy természetes kötelemmé alakítja, aminek jogkövetkezménye az, hogy a követelés perelhető, elévülési kifogás hiányában, azonban érvényesíthető, amennyiben az eredeti követelés jogszerű volt.

Irodalomjegyzék

- ARHAB, Consequences de la nullité d'un contrat au sein des groupes de contrats, RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif), 1999/1.
- Franz BYDLINSKI, Unbedingte Pflichten aus behördlich Genehmigungsbedingen Verträgen, Ostheim FS, 1990., 53. o.
- Franz BYDLINSKI, Über das Verständnis der „Guten Sitten“ im österreichischem Recht, Gernhuber - Festschrift, 1993.
- CHÉNEDÉ, Charles Demolombe, La condition potestative, Revue de contrats (RDC), 2013.,
- Ambrois COLIN et Henri CAPITANT, Traité de droit civil, tome II, Obligations, Paris, Librairie Dalloz, 1959.
- Pierre CORNIOLEY, Naturalis obligatio, Essai sur l'origine et l'évolution de la notion en droit Romain, thèse, Genève, 164.
- CHAUVEL, Erreur substantielle, cause et équilibre contractuel, Droits (Revue français de théorie juridique), 1990/12.
- CUTURIER, La théorie de la nullité dans la jurisprudence de la Chambre sociale, Étude Gestin, LGDJ, 2001.
- DECOTTIGNIES, Erreur de droit, RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil, Dalloz), 1951.
- ECCHER, Umwegs und Umgehungsgeschäfte, in: FUNK, Grundverkehrsrecht, 1996.
- EGERT, Die Rechtsbedingung im System des Bürgerliches Rechts, 1974.
- Armin EHRENZWEIG, System des österreichischen allgemeinen Privatrecht, tom II, Das Recht der Schuldverhältnisse, Manz, Wien, 1929.

- Ludwig ENNECCERUS, Theodor KIPP, Martin WOLFF, -- LEHMANN, Lehrbuch des Bürgerliches Rechts, Die Schuldverhältnisse, J.C.B. Mohr, Tübingen
- ENNECCERUS, Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin, I, 1889.
- Wolfgang FIKENTSCHER, Schuldrecht, Sechste Auflage, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1976.
- Werner FLUME, Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. 2.kiadás, Berlin, Heidelberg, New York, Springer Verlag, II. kötet, Das Rechtsgeschäft, 1965; úő, Rechtsgeschäft und Privatautonomie, Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Deutsche Juristentage, I. kötet, 1960.
- FÖLDI András, HAMZA Gábor, A római jog története és intéúiciói, Eszterházy Károly Egyetem Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, 22. kiadás, Budapest, 2018.
- GOUBEAUX, Erreur sur la valeur, Études Ghestin, LGDJ, 2001.
- G. GRAF, Das bürgerliche Recht und die Moral der Bürger, Mayer - Maly Festschrift, 1996.
- Theo GUHL, (Bearb. von Alfred KOLLER, Anton K. SCHNYDER, Jean Nicolas DRUEY), Das schweizerische Obligationenrecht, 9. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich, 2000.
- HENKE, Bedingte Übertragungen im Rechtsverkehr und Rechtsstreit, 1959.
- Rudolf HENLE, Vorstellungs- und Willenstheorie, A. Dietrich-Georg Böhme, Leipzig, 1910.
- Xavier HENRY, Guy VENANDET, Georges WIEDERKEHR, Pascal ANCEL, Alice TISSERAND-MARTIN, Pascale GUIOMARD (szerk.), Code civil, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020.
- KLING- MÜLLER Fritz, Die Lehre von den natürlichen Verbindlichkeiten, Berlin, 1905.
- KNÜTEL, Zur sogenannten Erfüllungs- und Nichterfüllungsfiktion bei der Bedingung, Juristische Blätter, 1976.
- Joseph KOHLER, Studien über Mentalreservation und Simulation, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, Jena XVI. kötet, 1878.
- KOZIOL, Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht, 11. Auflage, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2000.
- KISS Gábor, SÁNDOR István, A szerződések érvénytelensége, második hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2014.
- LARENZ, Karl, Lehrbuch des Schuldrechts, Band I, Allgemeiner Teil, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1979.
- LIPINSKI, La conversion des actes juridiques, RRJ (Revue de la recherche juridique - Droit prospectif), 2002, 1167. o.
- MADER, Rechtsmissbrauch und unzulässige Rechtsausübung, 1994, 188.o.
- MALINVAUD, Erreur sur la substance, D. (Requil Dalloz) 1972, Chron.(Chronique), 215.o.
- MAYER-MALY, Was leisten die Guten Sitten? Archiv für die zivilistische Praxis, 194, 109.
- MAZEAUD Henry et Léon, Jean, Leçons de droit civil, 10. édition, par François CHABAS, Montehrestien, Paris, 1991.

-
- PETER, H., *Das bedingte Geschäft*, 1994.
  - Hanns PRÜTTING, Gerhard WEGEN, Gerd WEINREICH, *BGB Kommentar*, 2. Auflage, Luchterhand, Neuwied, 2007.
  - Alfréd RIEG, *Le role de la volonté dans l'acte juridique en droit civil français et allemand*; Paris; 1961.
  - George RIPERT, *La règle morale dans les obligations civiles*, Paris, 1927, I, no 6.
  - ROUVIERE, *Moment d'appréciation de l'erreur*, D. (Requeil Dalloz) 2014.
  - SZLADITS Károly, *Magyar magánjog, I-VI*, Grill Károly, Budapest, 1941, III. kötet, *Kötelmi jog Általános része*.
  - SAVATIER, René, *Des effets et des sanctions du devoir moral*, thèse Poitiers, Paris, 1915.
  - Friedrich SAVIGNY, *System des heutigen römischen Rechts*, Berlin, III. kötet, 1840.
  - SCHMIDT - RIMPLER, *Die Gegenseitigkeit bei einseitig bedingten Verträgen*, 1968.
  - SCHURIG, *Die Gesetzumgehung im Privatrecht*, Ferid Murad - Festschrift, 1988.
  - SIKLÓSI Iván, *A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra*, *Acta facultatis politico - juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös*, tom. L, ann. 2013.
  - Philippe SIMLER, *La nullité partielle des actes juridiques* (préface Alex WEIL), *Librairie générale de droit et de jurisprudence*, R. Picon et R. Durand –Auzias, Paris, 1969.
  - SUMAN, Antonio, *L'obligatione naturale del pupillo in diritto romano*, II., Filangieri, Rome, XIX, 1914, 321.o;
  - VÉKÁS Lajos, *A szerződés: Alapelvek, megkötés és értelmezés, érvénytelenség és hatálytalanság, kártérítési felelősség*, in: VÉKÁS L., GÁRDOS P. (szerk.), *Kommentár a Ptk-hoz*, 1-2. kötet, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018.
  - VÉKÁS Lajos, *Szerződési jog, Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2021.
  - VÉKÁS Lajos (szerkesztő), GÁRDOS Péter (a szerkesztő munkatársa), *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2013.
  - WEISS, *Die Lehre von der Mentalreservation*, *Österreichische Juristen Zeitung*, 1950.
  - WEITZENBÖCK, *Die geschlechtliche Hingabe gegen Entgelt*, *JAP*, 1990/91.
  - K. WOLFF, *Mentalreservation*, *Jherings Jahrbücher für Dogmatik des Bürgerliches Rechts*.
  - ZIMBLER, *Einige Bemerkungen zum Begriff der „Guten Sitten“*, *JBI (Juristische Blätter)*, 1928.
-
-